

Střídavá výchova jako jedna z variant porozvodové péče o děti

Bc. Eva Kačerová

Diplomová práce
2015

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Institut mezioborových studií

akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Eva Kačerová**
Osobní číslo: **H138200**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Střídavá výchova jako jedna z variant porozvodové péče o děti**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v SR UTB ve Zlíně č. 7/2014, včetně příloh, případně podle dalších materiálů. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na postavení sociálního pracovníka OSPOD v soudním řízení o výkonu rodičovské zodpovědnosti;
- na vymezení institutu střídavé výchovy, jeho právní zakotvení;
- na výhody a nevýhody střídavé výchovy, mýty o střídavé výchově.

Součástí práce bude kvalitativní výzkum – případové studie, zpracované, s ohledem na etické zásady, na základě spisové dokumentace vedené orgány SPOD.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Bakalář, E. Rozvodová tematika a moderní psychologie. Praha: Karolinum, 2006.

Matějček, Z. Co děti nejvíce potřebují. Praha: Portál, 2008.

Špaňhelová, I. Dítě a rozvod rodičů. Praha: Grada, 2010.

Teyber, E. Děti a rozvod. Praha: Návrat domů, 2007.

Warshak, R. A. Rozvodové jedy. Praha: Triton, 2003.

Další literatura bude obsažena v Projektu diplomové práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Alena Plšková

Institut mezioborových studií

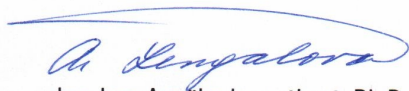
Datum zadání diplomové práce:

4. listopadu 2014

Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2015

V Brně dne 4. listopadu 2014

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.

děkanka

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
ředitel ústavu

Prohlašuji, že

- beru na vědomí, že odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí, že jeden výtisk diplomové práce bude uložen v příruční knihovně Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a jeden výtisk bude uložen u vedoucího práce;
- byl/a jsem seznámen/a s tím, že na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užít své dílo – diplomovou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen připouští-li tak licenční smlouva uzavřená mezi mnou a Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně s tím, že vyrovnání případného přiměřeného příspěvku na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše) bude rovněž předmětem této licenční smlouvy;
- beru na vědomí, že pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tedy pouze k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům;
- beru na vědomí, že pokud je výstupem diplomové práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na diplomové práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně

15.3.2015

Bc. EVA KAČEROVÁ

Jméno, příjmení a podpis diplomanta

ABSTRAKT

Diplomová práce na téma „Střídavá výchova jako jedna z variant porozvodové péče o děti“ je rozdělena do dvou částí.

Část první, teoretická, analyzuje možnosti úpravy péče o děti, odkazuje na platné právní předpisy a současně podrobně formuluje hlavní předpoklady střídavé výchovy, její klady i zápory. Popisuje průběh soudního řízení a poukazuje na postavení dítě a jeho práva jako účastníka soudního řízení.

V druhé části, praktické, na základě kvalitativního výzkumu za využití případových studií, je zachycena praktická realizace střídavé výchovy v sedmi samostatných kazuistikách.

Klíčová slova: rodina, děti, manželství, rozvod, úprava poměrů, rodičovská odpovědnost, střídavá výchova, sociálně-právní ochrana

ABSTRACT

The thesis on Alternating Custody as a Form of Post-Divorce Care for Children consists of two parts:

Part one (theoretical) deals with possible arrangements of care for children in the context of legal regulation, formulating the prerequisites for alternating custody and discussing pros and cons thereof. In detail, legal proceedings are described, pointing out the status of the child and his or her rights as a participant in a judicial proceeding.

Part two (practical) covers seven real world examples of alternating custody setups, based on qualitative research and accompanying case studies.

Keywords: family, children, marriage, divorce, relationship arrangement, parental responsibility, alternating custody, social and legal protection

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Aleně Plškové za odborné vedení práce a velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi při zpracování mé diplomové práce poskytla.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Bc. Eva Kačerová

OBSAH

ÚVOD	8
I. TEORETICKÁ ČÁST	10
1 ROZVOD MANŽELSTVÍ A MOŽNOSTI ÚPRAVY PÉČE O DĚTI	11
1.1 DĚTI A ROZVOD RODIČŮ.....	11
1.2 LEGISLATIVNÍ ÚPRAVA V ČR.....	15
1.3 MOŽNOSTI ÚPRAVY PÉČE O DÍTĚ.....	17
1.4 POHLED DO ZAHRANIČÍ – COCHEMSKÁ PRAXE.....	21
2 STŘÍDAVÁ VÝCHOVA	23
2.1 PODMÍNKY PRO DOBRÉ FUNGOVÁNÍ STŘÍDAVÉ VÝCHOVY.....	23
2.2 VÝHODY A NEVÝHODY STŘÍDAVÉ VÝCHOVY.....	26
2.3 MÝTY O STŘÍDAVÉ VÝCHOVĚ.....	28
2.4 NÁLEZY ÚSTAVNÍHO SOUDU VE VĚCI STŘÍDAVÉ VÝCHOVY.....	30
2.5 POSTOJE ODBORNÍKŮ K OTÁZCE STŘÍDAVÉ VÝCHOVY.....	34
3 PRŮBĚH SOUDNÍHO ŘÍZENÍ	39
3.1 POSTAVENÍ DÍTĚTE V PRŮBĚHU ROZVODOVÉHO ŘÍZENÍ.....	39
3.2 NÁZOR NEZLETILÉHO DÍTĚTE A ÚSKALÍ JEHO ZJIŠŤOVÁNÍ.....	41
3.3 ZNALECKÝ POSUDEK.....	46
3.4 NÁVAZNÉ SLUŽBY A MOŽNOSTI PRO ŘEŠENÍ RODIČOVSKÝCH SPORŮ.....	49
II. PRAKTICKÁ ČÁST	53
4 STŘÍDAVÁ VÝCHOVA V PRAXI	54
4.1 CÍLE A METODY VÝZKUMU, STANOVENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK... 54	
4.2 PŘÍPADOVÉ STUDIE.....	58
4.2.1 Případová studie č. 1.....	58
4.2.2 Případová studie č. 2.....	61
4.2.3 Případová studie č. 3.....	64
4.2.4 Případová studie č. 4.....	66
4.2.5 Případová studie č. 5.....	68
4.2.6 Případová studie č. 6.....	73
4.2.7 Případová studie č. 7.....	78
4.3 PREZENTACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU.....	81
ZÁVĚR	85
SEZNAM ZDROJŮ	87
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	91

ÚVOD

Pod pojmem střídavé výchovy si můžeme představit střídavý pobyt dítěte u každého z rodičů po určité časové období a nemusí se nutně jednat o stejně dlouhý časový úsek. Každý z rodičů, jak matka tak i otec, mají možnost se o své dítě starat, vychovávat ho, sdílet s ním jeho radosti, mít společný volný čas, ale také mít za něj zodpovědnost a nést jisté povinnosti. Střídavá péče je dlouhodobě využívána v západoevropských zemích, ve Skandinávii, USA či Kanadě.

V České republice se střídavá výchova stala další možností porozvodového uspořádání péče o děti novelou zákona o rodině z roku 1998, její úpravu převzal do svého znění i zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Od této doby se pohledy na střídavou výchovu různě mění, zejména zpočátku byla veřejnost k takovému řešení často nedůvěřivá a i nadále docházelo v řízení o výkonu rodičovské odpovědnosti k preferenci matek.

Jak se ale společnost vyvíjí, mění se i způsob komunikace mezi rodiči, mění se model rodiny jako takové a stále více zejména mladších otců má zájem se aktivně podílet na výchově svých dětí. Také stále více matek připouští, že i otec má své dítě rád a jeho přítomnost může být pro dítě významným přínosem. Přibývá také faktické střídavé výchovy i bez soudní úpravy. Střídavá výchova je tak stále více přijímána jako realita, jako jedna z možností spravedlivého uspořádání rodinných vztahů, kde jsou zachovány dlouhodobé vzájemné citové vazby a možnost výchovného působení obou rodičů. Vyžaduje však podrobnou přípravu rodičů a do jisté míry i dítěte. Je zde zvýšený nárok na schopnost rodičů kooperovat, komunikovat, vyměňovat si informace o dítěti, vycházet si vstříc. Je třeba si přiznat, že střídavá výchova klade velké nároky nejen na rodiče, ale především na nezletilé děti.

V roce 2014 změnil podstatným způsobem pohled na péči o nezletilé děti Ústavní soud, a to dvěma svými nálezy, kterými cestu ke střídavé výchově ještě více otevřel. Zdůraznil

právo dítěte na péči obou rodičů a střídavou výchovu označil za prioritní model výchovy nezletilých dětí. Nález Ústavního soudu lze vnímat jako apel na obecné soudy, aby začaly reflektovat společenské změny, které nepochybně ve vztahu k péči o děti nastávají.

Na problematiku střídavé výchovy se zaměřuji proto, že sama pracuji jako pracovník sociálně-právní ochrany dětí a při své práci se tak setkávám s rodinami, kde střídavá výchova funguje na základě vzájemné dohody obou rodičů ke spokojenosti dětí i rodičů samotných, ale také s rodinami, kde byla nařízena soudem jako „spravedlivé“ řešení pro oba rodiče, kteří se nebyli schopni na otázce výchovy svých dětí shodnout. Setkávám se i s rodinami, kde se oba rodiče pro model střídavé výchovy sami rozhodli, ale po čase žádají změnu výchovného prostředí a svěřením dítěte do výlučné péče jednoho z nich. Střídavá výchova se zde neosvědčila.

Pokud přesto budeme předpokládat, že oba rodiče se na takové formě péče o dítě dohodnou bez větších problémů, je třeba stále mít na paměti zájem dítěte, brát ohled na jeho osobnost, neboť jsou mezi dětmi i takové, které si jen těžko zvykají na nové změny a jen představa, že se budou např. po týdně stěhovat od jednoho rodiče k druhému, u nich může vyvolávat strach, úzkost či bezbrannost. Za důležité považuji také informovat o možnostech a službách, kterých mohou rodiče při řešení svých sporů o děti v období rozvodu využít.

Cílem práce je podat ucelené informace o institutu střídavé výchovy, popsat její klady a zápory i časté mýty o střídavé výchově. Dále ukázat, za jakých okolností může dobře fungovat, aby byla prospěšná pro děti i rodiče, upozornit na její úskalí a také popsat, jaké jsou postoje českých i zahraničních odborníků k této otázce, včetně uvedení posledních nálezů Ústavního soudu ve věci střídavé výchovy.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ROZVOD MANŽELSTVÍ A MOŽNOSTI ÚPRAVY PÉČE O DĚTI

Rodina a manželství jsou pro mnoho lidí spojené s pocitem bezpečí, sounáležitosti a závaznosti. V poslední době však sňatek uzavírá stále méně lidí, přibývá párů žijících mimo manželský svazek a navíc přibývá i rozvodů. Rozvod manželství a rozpad rodiny je zásadní událostí v životě, pro rodiče i děti patří k nejtěžším obdobím, které během svého života zažívají. Rozvod proto mnoho autorů řadí právem mezi projevy sociální patologie. V dnešní době je však společností stále více vnímán jako normální věc, jako snadné řešení nastalé partnerské krize.

1.1 Děti a rozvod rodičů

Podle zpráv Českého statistického úřadu bylo v roce 2012 rozvedeno 26 402 manželství (v roce 2011 to bylo 28 113 manželství a v roce 2010 dokonce 30 783 manželství), z toho 57,5% s nezletilými dětmi. V absolutním počtu rozvodů se odráží nejen vývoj intenzity rozvodovosti, ale také úroveň sňatečnosti z posledních let. Krátkodobé výkyvy v počtu rozvodů bývají i důsledkem připravovaných či realizovaných legislativních změn. Z celkového počtu rozvodů v roce 2012 se ze 72% jednalo o první rozvod u obou manželů a návrh na rozvod manželství podávala ve dvou třetinách případů žena (<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>).

Z výše uvedeného je zřejmé, že rozvod není v našich zemích ojedinělým jevem. Jak uvádí Matějček, jde o období naplněné stresem a frustrací důležitých lidských potřeb. *„Rozvod má četné rozporné charakteristiky, protože může být považován za určité základní společenské sanační opatření, které má zamezit nesouladu a těžkým konfliktům mezi manželi, má skončit problematické spolužití a umožnit další životní perspektivy“* (Matějček, Dytrych, 2005, s. 39).

Novák píše, že mezi hlavní dlouhodobé důvody manželského rozvratu v posledních letech patří především:

- rozdílné názory na trávení volného času, nedostatek společných zájmů,
- rozdílné názory na práva a povinnosti v domácnosti, rozpory ve finančním hospodaření,
- mimomanželský vztah partnera, nespokojenost v intimním soužití,
- nedostatek tolerance ze strany partnera, hrubé jednání partnera,
- rozdílné názory na výchovu dětí, charakterové vady partnera, žárlivost partnera, závislost na alkoholu u partnera, apod. (Novák, 2012, s. 14-15).

Rozvod a rozvodové řízení a zejména okolnosti, které mu předchází a které ho provázejí, jsou ve většině případů nepříjemné a traumatizující nejen pro oba rodiče, ale především pro děti. Musí se s nastalou situací nějakým způsobem vyrovnat a přijmout ji jako skutečnost. Matoušek uvádí časté negativní varianty postavení dítěte v průběhu rozvodu a po rozvodu následovně:

- dítě bývá využíváno jako nástroj pomsty jednoho rodiče proti druhému, přitom nesejde na tom, kdo měl na rozvodu větší vinu, dítě je soustavně popouzeno proti rodiči, je mu bráněno v kontaktu s druhým rodičem,
- dítě je stéblem poslední naděje, kdy rodič, který se nemůže s rozvodem smířit, kontaktuje druhého ve všech případech, kdy je s dítětem něco v nepořádku, může se jednat např. o špatné známky ve škole,
- dítě má roli prostředníka, tzn., že bývalý manžel a manželka spolu nekomunikují, ale posílají si zprávy přes dítě. Dítě např. vyřizuje otci, kdy proběhne schůzka s matkou, atd.,
- dítě se stává náhradním partnerem, rodič, který s ním žije, mu svěřuje všechny své stesky a konzultuje všechna vážnější rozhodnutí,
- dítě je zanedbáváno, rodiče jsou natolik pohlčeni svými problémy, že se o ně přestávají zajímat (Matoušek, 2010, s. 66-67).

Řada autorů zabývajících se rozvodovou problematikou se shoduje na tom, že vhodný věk dítěte pro rozchod rodičů neexistuje. Je zřejmé, že jinak bude vnímat domácí napětí či konflikt v rodině dítě dvouleté a jinak dvanáctileté. Novorozenec či kojeneček samozřejmě nerozumí významu či obsahu slov, vnímá však atmosféru, která v rodině vládne, zda je v rodině pohoda a harmonie, či zda je rodič neklidný, rozrušený. Pokud tedy v rodině existují hádky, u takto malého dítěte se to může projevit větší plačtivostí, neklidem, častým buzením, apod.

Ve věku batolete (1 - 3 roky) již dítě vnímá obsah slov a chápe i jednoduché souvislosti, vnímá svoji rodinu jako prostředí, které má být pro něj bezpečné, jisté. I podle hry můžeme u něj sledovat, co právě prožívá, co nejvíce ovládá jeho myšlení, zda má např. vztek na tatku nebo je mu po něm naopak smutno. V tomto věku je možné, že se dítě začne projevovat více vztekem, může mít projevy neklidu při spánku, noční děsy.

Věk předškoláka (3 - 6 let) je v mnohém ovlivněn fantazií, představami. Dítě je ovlivněno také tím, co rodič řekne, udělá, jemu nejvíce důvěřuje. Zároveň se dostává do vztahů s jinými dětmi i dospělými, než jsou jen příbuzní, např. v mateřské škole. Neklid v rodině se může projevovat i v připravenosti dítěte do školy, a to nesoustředěností, labilitou nálad, někdy i zhoršením výslovnosti (Špaňhelová, 2010, s. 85-88).

Dalším výrazným obdobím je mladší školní věk, výrazný je zde pocit ztráty, a to ve srovnání s jinými dětmi, které mají „oba rodiče“. Ztráta může vyvolávat jak pocity smutku, tak i agresivitu. Dítě může trestat své blízké i tím, že je odmítá (Novák, Průchová, 2007, s. 54).

Mnohé psychologické výzkumy ukazují, že právě v tomto období děti nejhůře snášejí rodinný nesoulad, rodinné krize a rozvod rodičů. Nejhůře také přijímají např. matčina nového partnera (Matějček, Dytrych 2005, s. 33).

U dětí ve věku 14 - 16 let může právě rozvodovou zátěží vzrůstat pubertální náladovost a labilita. I bez rozvodu je v tomto věku obtížné udržet si určitou autoritu a respekt dítěte. Hrozí pocity úzkosti, deprese, nejistoty, zklamání, strach z budoucnosti, sklon např. k experimentům s drogami.

Děti ve věku 17 let a výše se často nechtějí zabývat problémy rodičů. Považují je za jakýsi potřebný inventář rodiny. Těžko snášejí situaci, kdy rodič potřebuje je samotné. Roste zde riziko legálních odchodů – či spíše „útěků“ z domova, či předčasných sňatků. I pro děti dospělé vyvolává rozvod rodičů pocit ztráty a může je ovlivnit ve vlastním manželství. Narušený kontakt s jedním nebo dokonce s oběma rodiči může negativně ovlivnit i další generace (Novák, Průchová, 2007, s. 54-55).

Na tomto místě je však třeba také zmínit, že rozvod rodičů může v případech předchozího extrémního soužití otce a matky přinést dítěti i určitá pozitiva, a to ve smyslu obnovení klidu a pohody. Také Teyber píše, že rozvod nemusí vždy zkazit dětem život. *„Bez ohledu na to, kdo rozvod inicioval, většinu rodičů vyvede mnohem více z míry, než očekávali. K jejich osobním těžkostem se navíc přidává i pocit viny za tento stav a také pocit neschopnosti, protože nevědí, jak svým dětem pomoci. Tyto i další problémy jsou však řešitelné. Rozšířený mýtus, že rozvod dětem navždy zkazí život, je nepravdivý. Rodiče mohou nad touto krizí získat kontrolu a svým potomkům pomoci“* (Teyber, 2007, s. 6).

Jsou však dva jisté způsoby, jak učinit situaci po rozvodu pro děti co nejtěžší, a to je popouzení dítěte proti jednomu nebo druhému rodiči a obviňování dítěte z toho, co se stalo. Je třeba mít stále na paměti, že rozvodem sice přestáváme být manželi, ale zůstáváme rodiči (Novák, 2012, s. 55-57).

1.2 Legislativní úprava v ČR

Základním zdrojem právní úpravy rodinného práva je **Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod** (dále jen Listina), která je součástí ústavního pořádku České republiky. V odst. 1) čl. 32 Listiny je stanoveno, že *„rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena.“* Odstavec 4) Listiny potom doplňuje, že *„péče o děti a jejich výchova je právem rodičů, děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona“* (zák. č. 2/1993 Sb.).

Dalším významným dokumentem v této oblasti je **Úmluva o právech dítěte**, přijatá 20. 11. 1989 Valným shromážděním OSN, je součástí našeho právního pořádku a zavazuje státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, respektovat a zabezpečit práva stanovená touto úmluvou každému dítěti. Níže uvádím několik ustanovení úmluvy:

„Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány“ (Úmluva o právech dítěte, čl. 3 odst. 1).

„Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte odděleného do jednoho rodiče nebo obou rodičů udržovat pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči, ledaže by to bylo v rozporu se zájmy dítěte“ (Úmluva o právech dítěte, čl. 9 odst. 3).

„Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, vynaloží veškeré úsilí k tomu, aby byla uznána zásada, že oba rodiče mají společnou odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Rodiče, nebo v odpovídajících případech zákonní zástupci, mají prvotní odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Základním smyslem jejich péče musí přitom být zájem dítěte (Úmluva o právech dítěte, čl. 18 odst. 1).

Významnou změnou v oblasti právní úpravy rodinných vztahů k 1. 1. 2014 bylo zrušení zákona č. 94/1993 Sb., o rodině, a nyní je nově rodinné právo upraveno v novém **občanském zákoníku – zákoně č. 89/2012 Sb.** (dále jen občanský zákoník). Právní úprava rodinného práva se nezměnila natolik, jako např. jiná pododvětví občanského práva. Jsou zde ale nové instituty a odlišná pojetí oproti dosavadní úpravě. Např. návrh na rozvod se již neoznačuje žalobou, dosud užívaný pojem společná domácnost se nahrazuje pojmem rodinná domácnost, termín výchova se nahrazuje péčí, ve vztahu mezi rodiči a dětmi se zakotvuje participační právo dítěte, kdy má dítě právo přiměřeně ke svému věku na informace a na vyjádření svého názoru, ale i participační právo v soudním řízení.

Rodinné právo je v občanském zákoníku obsaženo v části druhé, úprava rodičovské odpovědnosti po dobu po rozvodu je upravena zejména v ustanovení § 906 a následujícím. Řízení o rozvodu manželství upravuje občanský zákoník v ustanovení § 755 – 758. Soud může manželství rozvést, jestliže je tak trvale, hluboce a nenapravitelně rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití, bere přitom v úvahu příčiny rozvratu manželství. Nový občanský zákoník stejně jako dříve zákon o rodině umožňuje v § 757 tzv. nesporný rozvod. Soud zde, jednoduše řečeno, nezjišťuje příčiny rozvratu, manželé jsou schopni se domluvit na úpravě poměrů k nezl. dětem i svých majetkových poměrů a bydlení.

Nově bylo upraveno i soudní řízení ve věcech rodinných, neboť dne 1. 1. 2014 nabyl účinnosti **zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních** (dále jen z. ř. s.), který upravuje řízení nesporná a jiná zvláštní řízení. Novelizován k 1. 1. 2014 byl **zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád** (dále jen o. s. ř.), mezi oběma zákony platí vztah speciality a subsidiarity, kdy speciálním zákonem je z. ř. s. Řízení ve věcech rodinněprávních je v z. ř. s. upraveno v hlavě páté a upravuje řízení ve věcech manželských a partnerských, řízení proti domácímu násilí, o určení a popření otcovství, ve věcech osvojení a také řízení ve věcech péče soudu o nezletilé, kterému se budu blíže věnovat v jedné z dalších kapitol.

1.3 Možnosti úpravy péče o dítě

Právní rámec rozhodování soudů o úpravě práv a povinností k nezletilým dětem je dán občanským zákoníkem. Ten rozlišuje dva typy řízení:

1. řízení, ve kterém se upraví práva a povinnosti k dítěti pro rodiče, kteří spolu nežijí, a to dle ust. § 908 občanského zákoníku, není přitom rozhodující, zda rodiče jsou či nejsou manželé. Jedná se o případy, kdy rodiče nejsou manželé a ukončili společné soužití, nebo manželé jsou, ale též společné soužití ukončili, s tím, že buď se již rozhodli podat i návrh na rozvod manželství, nebo prozatím nikoli, ale chtějí, aby práva a povinnosti k dítěti byly upraveny,
2. řízení, ve kterém se upraví práva a povinnosti rodičů pro dobu po rozvodu, a to dle ust. § 906 a 907 občanského zákoníku. Toto řízení musí být pravomocně skončeno dříve, než soud začne návrh na rozvod manželství projednávat.

Soud může upravit v rozsudku poměry k dítěti nejen na dobu do rozvodu, ale i po rozvodu manželství. Je totiž v zájmu dítěte, aby byla úprava poměrů učiněna najednou a existovala tak jistota, jak bude i v době po rozvodu manželství každý z rodičů o dítě pečovat. Předním hlediskem je zde opět zájem dítěte.

Soud bere ohled na osobnost dítěte, jeho vlohy a schopnosti, jeho vývoj a možnosti a životní poměry rodičů. Soud vezme v úvahu to, kdo z rodičů dosud o dítě převážně pečoval, řádně dbal o jeho citovou, rozumovou a mravní výchovu, stejně tak i to, u kterého z rodičů má dítě lepší předpoklady zdravého a úspěšného vývoje. Soud zohledňuje nejen vztah dítěte ke každému z rodičů, ale i k jeho sourozencům, neboť sourozenci by měli vyrůstat v jedné rodině a dítěti by měla být zachována základní jistota spočívající v sourozenecké podpoře a sounáležitosti. Dále soud přihlédně i ke vztahu dítě – prarodiče. Pokud udržovala rodina úzký vztah s prarodiči dítěte z jedné strany, je jistě v jeho zájmu zachování kontinuity těchto vztahů. Rozvodem totiž často dochází ke zpretrhání vazeb mezi prarodiči ze strany toho rodiče, který nedostal dítě do péče a dítětem.

Zákon dále říká, že soud může schválit dohodu rodičů o péči o dítě, kterou soudu předloží. Neschválí ji však, odporuje-li dohodnutý způsob výkonu rodičovské odpovědnosti zájmu dítěte. V praxi může jít např. o situaci, kdy soud neschválí dohodu s ohledem na navrhovanou výši výživného, neboť rodiče v dohodě kompenzovali své majetkové vypořádání společného jmění manželů. Opatrovník pak nemusí s dohodou souhlasit, protože navrhované výživné pro dítě považuje za výrazně nízké (Novotný a kol., 2014, s. 166-167).

Pokud jsou však rodiče se schopni na úpravě práv a povinností k dětem dohodnout, je to jistě pro děti vítané. Soud pak takovou dohodu schvaluje rozsudkem, proti kterému již není možno podat odvolání.

Soud v souladu s § 907 občanského zákoníka může svěřit dítě do péče jednoho z rodičů, nebo do střídavé péče, nebo do péče společné. Může svěřit dítě do péče i jiné osoby, než rodiče, je-li to potřebné v zájmu dítěte. Nejčastější formou úpravy výchovných poměrů nezletilých dětí je stále **svěření dítěte do péče jednoho z rodičů**. Často to bývá na základě právě vzájemné dohody rodičů, kdy oba realisticky zváží své možnosti a podmínky pro péči a výchovu dětí.

Novák považuje za důležité v této souvislosti zdůraznit skutečnost, která bývá dle jeho názoru velmi často rodiči nesprávně interpretována. *„Pokud je rozhodnuto v souvislosti s rozvodem manželství o svěření dítěte do výchovy jen jednoho z rodičů, pak takové rozhodnutí zásadně neznamená omezení rodičovských práv a povinností rodiče druhého. I nadále má takový rodič veškerá práva vztahující se k dítěti, které měl až do doby rozhodnutí soudu. I nadále má právo se podílet na výchově dítěte, i nadále zůstává zákonným zástupcem dítěte a má právo rozhodovat spolu s druhým rodičem o podstatných věcech při výkonu rodičovské zodpovědnosti“* (Novák, Průchová, 2007, s. 59).

Tato forma úpravy má své výhody i nevýhody. Mezi výhody např. patří to, že dítě:

- žije pod větší jednotnou výchovou jednoho z rodičů,
- žije v jednom stabilizovaném prostředí,
- vnímá plně jednu rodičovskou roli.

K nevýhodám patří pro dítě to, že:

- nepoznává ve větší míře druhou roli rodiče, nepozná, jak se chová v běžných situacích,
- může vnímat chování rodiče, v jehož je péči, jako stresové (kdy např. rodič musí plně zabezpečit chod domácnosti, zvládat práci, dohlédnout na školu, vše zorganizovat, atd.),
- může mít pocit, že na něj rodič, v jehož je péči, nemá pro výše uvedené důvody čas (Špaňhelová, 2010, s. 132-133).

V případě, kdy je převažující péče jednoho z rodičů kombinovaná s opakujícím se delším pobytem dítěte u druhého z rozvedených manželů, je takové uspořádání dle Matějčka psychologicky výhodným řešením pro všechny účastníky. Rozsah tohoto „delšího pobytu“ je pak věcí vzájemné dohody, příp. doporučení soudních znalců, a to s ohledem na věk dítěte a ostatní okolnosti. *„Může jít např. o čtrnáct dní nebo tři neděle třikrát do roka a měsíc o prázdninách, s pravidelnými návštěvami víkendovými nebo bez nich. Při takovém řešení se podstatně oslabuje možnost pokračujícího nepřátelství, odpadá do značné míry „vzkazování nepříjemností“ po dítěti z jedné strany na druhou, dítě neztrácí domov ani hlavního svého vychovatele, přičemž jen takto má i ten druhý z rodičů možnost žít s dítětem „obyčejný denní život“. To je totiž nutná podmínka, aby si rozvedený rodič udržel pravý mateřský či otcovský vztah k dítěti a dítě si udrželo citový vztah k němu“* (Matějček, Dytrych, 2005, s. 54).

Osobní styk rodiče s dítětem upravuje občanský zákoník v § 887 a následujících. Dítě má právo se stýkat s druhým rodičem v rozsahu, který je v zájmu dítěte, stejně jako tento rodič má právo stýkat se s dítětem, ledaže soud takový styk omezí nebo zakáže. Soud může určit i podmínky styku, např. místo, kde k němu má dojít. Rodič, který má dítě v péči, je povinen dítě na styk s druhým rodičem připravit, styk dítěte s rodičem umožnit a v potřebném rozsahu s druhým rodičem spolupracovat. Rodič, který má dítě v péči a druhý rodič musejí zdržet všeho, co narušuje vztah dítěte k oběma rodičům nebo co výchovu dítěte ztěžuje. Brání-li rodič bezdůvodně trvale či opakovaně druhému rodiči ve styku s dítětem, je takové chování důvodem pro nové rozhodnutí soudu o tom, který z rodičů má mít dítě ve své péči. Pokud se rodiče nedohodnou o úpravě styku a vyžaduje-li to zájem na výchově dítěte, soud styk rodiče s dítětem upraví (zák. č. 89/2012).

Jestliže je o styku rozhodováno, je třeba, aby rozsah i četnost setkávání dítěte s druhým rodičem bylo stanoveno co nejpřesněji, i proto, že výrok soudu musí být vymahatelný. V poslední době se setkáváme v praxi i s případy, kdy kontakt dítěte s rodičem probíhá i jiným způsobem, a to např. za pomoci výpočetní techniky – prostřednictvím internetové komunikace (Skype, Facebook).

Další možností je svěřením dítěte do **společné, případně střídavé výchovy obou rodičů**. Možnost této úpravy přinesla již v roce 1998 novelizace zákona o rodině, kdy na základě praxe ze zahraničí se předpokládalo, že bude možné svěřit dítě např. na dobu jednoho měsíce do péče matky a další měsíc do péče otce. V současné době je však praxe střídavé výchovy taková, že nejčastějším časovým úsekem je doba jednoho týdne, příp. čtrnácti dnů. Blíže se střídavé výchově budu věnovat v samostatné kapitole. Má-li být dítě svěřeno do **společné péče rodičů**, je třeba, aby s tím oba rodiče souhlasili. Společná péče přichází v úvahu např. tam, kde oba rodiče žijí společně v jednom domě a hodlají tak bydlet i nadále a jsou schopni se dohodnout na všech podstatných věcech týkajících se dítěte. Dohoda o společné péči se uzavírá často i v situaci, kdy nezletilé dítě brzy dosáhne zletilosti, tj. věku osmnácti let (Francová, Dvořáková Závodská, 2014, s. 16-21).

1.4 Pohled do zahraničí – Cochemská praxe

Cochemská praxe, neboli Cochemský model (název je odvozen z kraje Cochem-Zell v německé spolkové zemi Porýní-Falc, kde vznikl) je metodou v oblasti rodičovských sporů o děti po rozvodu manželství. Vznikl v souvislosti s legislativní změnou v oblasti sociálně právní ochrany dětí, která vstoupila v platnost k 1. 1. 1991. Tato formulovala mimo jiné nárok rodičů účastnících se rozvodového řízení na poskytnutí poradenství. Za zakladatele Cochemského modelu je považován bývalý soudce rodinného práva Dr. Jürgen Rudolph, který také přispěl k jeho prosazení do praxe.

V roce 1992 se konala konference odborných profesí a institucí, s cílem prezentovat jak vlastní chápání profese, tak i vnímání ostatních odborných profesí. Jako výsledek tohoto setkání bylo nejprve rozhodnuto, že se budou tematizovat ve všech profesích zjištěné informační deficity, a také nutnost a struktura vzájemné, v náznacích existující spolupráce, resp. její nedostatky (Rudolph, 2010, s. 25).

Tak v letech 1992 – 1993 vznikla interdisciplinární spolupráce odborných profesí, které se účastní na rodičovských sporech, s cílem dosáhnout v zájmu dobra dětí urovnání sporu jejich rodičů. Zájmy dítěte, jeho právo na oba rodiče, se musí dostat do středu pozornosti obou rodičů. Rodiče musí být dovedeni k tomu, aby opět převzali svou rodičovskou odpovědnost a nenechali o svých dětech rozhodovat cizí osoby, ale aby toto rozhodnutí učinili společně oni sami.

Cochemský model je tedy založený na „sesítované“ spolupráci soudců, advokátů (jak na straně matky, tak i otce), sociálních pracovníků (v ČR se jedná o orgán sociálně-právní ochrany dětí), odborných znalců a odborných poraden. Tito jednájí tak, aby bylo dosaženo nejlepšího řešení pro dítě, přičemž se shodují na tom, že i po rozvodu je třeba usilovat o zachování obou rodičů pro dítě.

Cochemská praxe začala proměňovat způsob práce jednotlivých profesionálů i organizací. Advokáti si uvědomili, že písemné podání, které na objednávku jednoho rodiče zpracují, snižuje možnost nalézt smírné řešení. Omezují se proto na věcný popis situace a upřednostňují ústní jednání účastníků. Soud změnil tradiční praxi tak, že nařizuje první jednání do dvou týdnů od podání žádosti o rozvod. Tato velmi krátká lhůta přispívá k celkové rychlosti řízení, nedochází ke zbytečným průtahům. Odbor péče o dítě naváže kontakt s rodiči ještě před jednáním soudu a je zbaven povinnosti vyhotovovat písemné zprávy. Pokud pracovníci tohoto odboru dosáhnou dohody mezi rodiči, soud ji může schválit, pokud se toto nepodaří, využije se služeb poradny pro rodinu a manželství. Další jednání soudu zaprotokoluje dohodu, k níž rodiče s pomocí poradny došli, pokud ne, advokáti navrhnou odklad jednání. I soudní znalci jsou nabádáni k tomu, aby směřovali k dohodě rodičů (Matoušek, 2014, s. 20).

Pokud bych měla uvést, jaké jsou průměrné lhůty v opatrovnických sporech mezi podáním návrhu rodiči na soud a nařízením jednání v České republice, tak dle mých zkušeností se pohybuje tato lhůta mezi třemi až pěti měsíci.

Cochemský model se stal příkladem i pro ostatní soudy po celém Německu a jeho principy se šíří i do dalších zemí. *„Neexistují žádné zákonné normy, které by předepisovaly, nabízely nebo doporučovaly sesíťované řešení konfliktu ve shodě. Ale také neexistuje žádná zákonná norma, která by tento postup vylučovala“* (Rudolph, 2010, s. 19).

2 STŘÍDAVÁ VÝCHOVA

Jak jsem již uvedla výše, je střídavá výchova jednou z možných forem péče o dítě, a to od novely zákona o rodině z roku 1998. Zákon o rodině hovořil o střídavé výchově, nový občanský zákoník používá termín střídavá péče, v odborné i laické veřejnosti se dnes běžně užívají oba pojmy. Soud tedy může kromě svěřeni dítěte do péče jednoho z rodičů rozhodnout o svěřeni dítěte do střídavé péče nebo do společné péče, příp. do péče jiné osoby, je-li to potřebné v zájmu dítěte. Na rozdíl od společné péče, nepodmiňuje tu střídavou souhlasem obou rodičů. Zákon stejně tak neřeší délku intervalů střídavé výchovy, tato je věcí dohody rodičů, příp. o ní rozhodne konkrétní soud.

2.1 Podmínky pro dobré fungování střídavé výchovy

Novák charakterizuje střídavou péči jako jako „svěřeni dítěte v určitém přesně vymezeném časovém období do výchovy a péče jednoho rodiče a v následujícím časovém období naopak do výchovy a péče druhého z rodičů. Délka intervalu střídání není zákonem vymezena“ a dodává, že fakt, kdy není pro zmíněnou péči nezbytný souhlas obou rodičů, může znít sladce bojovným otcům. Psychologicky je velmi sporná (Novák, 2013, s. 22).

V praxi může tedy střídavá výchova vypadat tak, že se dítě v určitém časovém intervalu stěhuje z domácnosti matky do domácnosti otce a naopak, nebo dítě žije v jediné domácnosti a střídají se u něj rodiče. S druhou variantou se však v praxi setkáváme výjimečně, je pro rodiče finančně náročná, neboť znamená mít k dispozici tři byty, resp. domácnosti.

Z občanského zákoníku, který upravuje střídavou výchovu, vyplývá, že předním hlediskem pro rozhodování soudu je zájem dítěte, přitom soud bere ohled i na výchovné schopnosti obou rodičů a další kriteria, která jsem již popsala v jedné z předchozích podkapitol. Z dosavadní praxe je však zřejmé, že pouze výše uvedené skutečnosti k dobrému

fungování střídavé výchovy nestačí. K tomu, aby se střídavá péče dařila, je potřeba značná míra vzájemné tolerance rodičů a ochota nebrat svoje postupy a styly jako ty jediné pravé.

K základním předpokladům pro dobré fungování střídavé výchovy tedy dále patří:

- rodiče jsou schopni se setkávat, spolupracovat, komunikovat bez hádek a výčitek,
- rodiče jsou jednotní v otázkách výchovy dítěte, tak, aby nevznikaly situace, kdy matka dovolí to, co otec zakáže a naopak,
- dítě je seznámeno s podstatou střídavé péče (s přihlédnutím k jeho věku a rozumové vyspělosti), rozumí ji a přeje si ji,
- oba rodiče mají dostatečné bytové zázemí a jejich bydliště nejsou od sebe příliš vzdálena, shodnou se v otázce, kde bude mít dítě trvalého bydliště,
- dítěti je i zachována docházka do jedné školy, má možnost i nadále provozovat své mimoškolní aktivity,
- rodiče jsou ve shodě i v otázkách finančních, tzn. jak se budou dělit o pravidelné výdaje dítěte (škola, obědy, volnočasové aktivity, kapesné) ale i o mimořádné výdaje (školy v přírodě, letní tábory, očkování).

Rodiče, kteří mají děti ve střídavé péči, mají – aspoň na začátku – tendenci být v tom svém týdně „co nejlepší mámou/nejlepším tátou pod sluncem“. Špaňhelová doporučuje seznámit se střídavou výchovou i širší rodinné příslušníky. Mnohdy je třeba střídavou výchovu u dítěte zkusit a vnímat, jaké to pro dítě je, jak danou situaci prožívá, jak ji zvládá, zda střídání prostředí není pro ně velmi náročné. Považuje také za důležité vybrat dobré místo a čas předání dítěte od jednoho rodiče k druhému, s tím, že rodiče by si měli sdělit nejdůležitější informace o pobytu u druhého rodiče, aby druhý věděl, v jakém rozpoložení si dítě přebírá a proč se například dítě chová tak či onak (Špaňhelová, 2010, s. 142-143).

Občanský zákoník nehovoří o věkových kritériích střídavé výchovy. Tato otázka je předmětem diskuze zejména dětských psychologů. Například podle Klimeše obecně platí, že vhodnost střídavé výchovy pro děti roste s věkem. V batolecím věku je její přínos diskutabilní, spíše je ke škodě dítěte. Dítě má v tomto období asymetrický vztah k matce i otci. Dodává, že do věku tří let by dítě mělo vždy usínat se stejným rodičem a pokud možno ve stejném prostředí. Nejnižší věk, kdy lze vůbec uvažovat o střídavé výchově, je věk, kdy je dítě schopné jít do školky, tj. minimálně tři roky. Do této doby doporučuje spíše široký styk s druhým rodičem.

V předškolním věku mají děti rády dětský kolektiv a celkem dobře snášejí, když jsou s rodičem třeba i měsíc někde jinde – třeba u prarodičů. „*Zde je tedy střídavá výchova bez problémů možná, ale musíme počítat s tím, že za pár let bude dítě ve škole a tam budou požadavky jiné*“ (http://klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/stridava_vychova.pdf).

Děti školního věku jsou již mnohem více fixovaní na svůj kolektiv vrstevníků a není dobré tento kolektiv jakkoliv střídat. Ve školním věku je tedy střídavá výchova možná jen za předpokladu, že dítě nemění školu, ani dětský kolektiv (partu, kroužky, apod.).

V období dospívání může být střídavá výchova prospěšná pro dítě za předpokladu, že jsou rodiče jednotní zejména v oblasti povinností. Neměla by oslabovat jejich komunikace ohledně výchovy dítěte a zejména pak o přehledu trávení jeho volného času. Děti již mohou přecházet samy z jedné domácnosti do druhé. U dospívajících dětí je třeba respektovat jejich názor, vzít v úvahu jejich přání a potřebu stálosti prostředí a okruhu přátel. Klimeš se domnívá, že děti v pubertě již zpravidla o týdenní stěhování nestojí (http://klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/stridava_vychova.pdf).

2.2 Výhody a nevýhody střídavé výchovy

Výhody střídavé výchovy

Přínosem střídavé výchovy je zajisté to, že dítěti zachovává oba rodiče a oběma rodičům umožňuje děti bezprostředně vychovávat. Většina dětí totiž vyjadřuje přání zůstat s oběma rodiči a nechtějí na rodinné situaci nic měnit. Největší pozitivita této formy péče o děti spočívají tedy v citové oblasti a zdravém vývoji dětí. Děti, které udržují bezproblémové a láskyplné vztahy s oběma rodiči i po jejich rozchodu, mají výrazný náskok v procesu adaptace na rozvod rodičů.

Jak uvádí Špaňhelová, plusem střídavé výchovy je, že dítě u obou rodičů vnímá, jaké mají vlastnosti, dovednosti, záliby, vnímá je se vším všudy rovnoměrně v rámci času a není tedy o jednu roli – mateřskou nebo otcovskou – ochuzeno. Poznává tak přístup každého rodiče k životním situacím, vnímá, jak se staví k řešení problémů. Výhodou je i to, že rodič si může své povinnosti nebo záliby více rozvrstvit – ve dnech, kdy není s dítětem, může zůstat v práci delší dobu, ve dnech, kdy s ním je, může pracovat například kratší dobu (Špaňhelová, 2010, s. 141).

O tom, že střídavá péče omezuje pocit ztráty, a tím zvyšuje i sebeúctu dítěte, píše Novák. Také on k výhodám střídavé péče počítá to, že dítěti jsou zachovány jak prvky mužského, tak i ženského přístupu, možnost ztotožnění a komunikace jak s mužským tak i s ženským rodičovským vzorem. Ve střídavé péči vidí i aspekt jakési čestné hry – není tu rodič „na neděli“ a na „špinavou práci“. Nejde o pouhé pomáhání či podílení se na výchově a péči o děti, je to prostě půl na půl (Novák, 2007, s. 70).

Při dobře fungující střídavé péči zůstávají pro dítě oba rodiče stejně důležití, mohou se zastoupit, pomáhat si a pokud nastanou v rodině krizové situace, kdy např. jeden z rodičů vážně onemocní, stane se mu úraz, apod., může po určitou dobu převzít plně péči druhý rodič, se kterým má dítě navázaný oboustranný láskyplný vztah.

Nevýhody střídavé výchovy

K nevýhodám střídavé péče Špaňhelová uvádí, že především její začátky bývají náročné. Mnohé maminky si těžko připouštějí, že by se i tatínek mohl o jejich dítě dobře postarat. V některých situacích se tomu brání nebo jsou k tomu podporovány ze strany prarodičů. Mnohdy je to také malá flexibilita dítěte nebo jeho větší únava při přejíždění. Je pak zapotřebí zvážit, pokud by se pro střídavou péči rodiče rozhodovali, jak to nejvíce sobě i dítěti ulehčit. Špaňhelová poukazuje také na „zmatek“, který se může projevit u pedagogických osob, kdy učitelka v mateřské nebo základní škole něco řekne dítěti nebo rodiči a ten si neuvědomí, že v ten den, kdy mají děti něco přinést, je dítě s druhým rodičem, a zapomene mu to sdělit (Špaňhelová, 2010, s. 141-142).

V počátcích fungování střídavé péče může být nevýhodou i její poměrně vysoká finanční náročnost. Ne všichni rodiče si totiž mohou dovolit mít pro děti potřebné zázemí hned dvakrát, tak aby nemuselo docházet k neustálému stěhování dětských věcí a potřeb. Klimeš vidí ve střídavé péči i riziko nejednotnosti ve výchovném působení, neboť i v běžných rodinách dochází při výchově k situacím, kdy děti rodiči manipulují. Znají dobře stanoviska svých rodičů na určité situace a správně odhadnou, kterého rodiče o co požádat, aby jim bylo vyhověno. V běžné rodině je toto ohlídáno neustálou přítomností a podílem obou rodičů na výchově.

„Střídavá péče vyžaduje velkou osobnostní úroveň rozvedených rodičů. Jde totiž o to, aby i přes bolest rozvodu, byli schopni zachovat výchovnou rodičovskou koalici. Ta totiž zaručuje, že dítě bude po celou dobu v jednotném výchovném stylu, který je produktem kompromisu obou rodičů. Pokud této koalice nejsou rodiče schopni, a panuje mezi nimi válka o dítě, dochází ke kupování si dítěte a k jiným výchovným pochybením. Za to dítě nezplatí v dětství, ale až v dospělosti, kdy najednou nebude konkurenceschopné, nebude mít rozvinuté volní vlastnosti“ (http://klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/stridava_vychova.pdf).

2.3 Mýty o střídavé výchově

Je pochopitelné, že přibližně prvních pět let od novelizace zákona o rodině v roce 1998, která přinesla do našeho právního řádu institut střídavé výchovy, neměla většina rodičů o takové možnosti úpravy porozvodového uspořádání základní informace. Také pro sociální pracovníky a psychology byla poměrně dlouhou dobu považována za spornou záležitost. Patnáct let praxe však přineslo i řadu pozitivních zkušeností, se kterými je vhodné rodiče, kteří uvažují o střídavé výchově, seznámit a vyvrátit tak chybné názory na střídavou výchovu. Zavádějící informace či jejich nedostatek by jistě neměly být důvodem odmítání této formy úpravy rodičovské odpovědnosti.

Novák popisuje, že ve své poradenské praxi se setkal s řadou diskutabilních postojů, někdy přímo mýtů o zmíněném typu péče. Mezi hlavní patří například následující tvrzení:

- **Dítě nebude nikam patřit, nebude mít domov.**

Odpovědí autora zde je, že dítěti je v rodině již od raného věku vštěpováno, že se má učit dělit a rozdělit např. se sourozenci či kamarády o něco. Proto dítě bez větších problémů akceptuje fakt, že se rodiče o něj hodlají podělit.

- **Z dítěte učiníte tuláka. Nebude vědět, kam ze školy jít.**

Novák radí nepodceňovat děti, neboť v případech, kdy je většina střídavé péče rozhodována v týdenních intervalech, je tato doba dostatečně dlouhá na to, aby se dítě v prostředí rodiče adaptovalo. Zapamatuje si také dobře, zda je sudý týden a má být u otce, jestliže je lichý, pak u matky. Tak lze naopak plánovat čas a program dítěte s dlouhodobou perspektivou.

- **Dítě nemůže mít dvoje učebnice, dvoje hračky a další potřebné věci. Je to finančně i technicky nemožné.**

V tomto nevidí autor problém a říká, že většina věcí se dá přenést, jiné, ne nezbytné, prostě počkají. Náklady na pořízování dvojí výbavy vidí jako relativně malou částku oproti materiálním výdajům spojeným např. s rozvodem.

- **Dítě se při delším, např. měsíčním, pobytu u otce přizpůsobí jeho výchovnému stylu a odvykne výchovnému stylu matky. Nebude vědět „čí je“.**

Zde Novák připouští, že střídání po měsíci je skutečně dlouhý a ne ideální interval, preferuje proto střídání po týdnu. Z jeho praxe vyplývá, že co nejdelší interval střídání vyžadují rodiče, kteří se se situací nesmířili a v podstatě si střídavou péčí nepřejí.

- **Matky vyjadřují obavu, že nemohou otci dítě na celý týden svěřit, neboť se otec o dítě neumí postarat, neumí vařit, prát, žehlit.**

Odpovědí je zde konstatování, že ženy často podceňují schopnosti otců postarat se o domácnost. Autor vidí mužský způsob vedení domácnosti jako jiný, nikoliv však horší. Jestliže se otcové v období manželství příliš o dítě a domácnost nestarali, je pravděpodobné, že jejich postoje a hodnoty se novou situací změní.

- **Každý psycholog musí potvrdit, že děti mají zákonitě blíže k matce než k otci.**

Novák odpovídá, že v různých rodinných konstelacích bývají mnohdy značně odlišné citové preference. Jsou rodiny, kde děti mají blíže k dědečkovi, babičce či tetě než k otci a matce. Tvrzení, že děti patří matce, je pro moderní psychologii nepřijatelné.

- **O dítě se nezajímal a teď najednou chce střídavou péči. Nejde mu o dítě, chce mi jen dělat potíže.**

Reakcí je zde konstatování, že hierarchie hodnot se časem, okolnostmi i kontextem situace mění. Člověk si mnohdy začne vážit v životě věci až v situaci ohrožení. To, že si rodiče nebudou dělat potíže, však nelze a priori vyloučit (Novák, 2012, s. 106-111).

Pokud bych se měla vyjádřit k výše uvedeným mýtům, pak praxe ukazuje, že zvláště třetí bod – přenášení učebnic a dalších potřebných věcí – působí dětem i rodičům často skutečně velké problémy. Učitelé vědí, o čem hovořím, protože s dětmi, které jsou ve střídavé výchově, mají nemalé problémy, stále jim chybí učební pomůcky, které zapomínají u toho jednoho či druhého z rodičů.

2.4 Nálezy Ústavního soudu ve věci střídavé výchovy

Podmínky vhodnosti střídavé péče vznikají postupně a jejich základním zdrojem je soudní praxe. Opatrovnický soudce se může při svém rozhodování opřít mimo jiné o nálezy Ústavního soudu, které by měly přispívat ke sjednocování judikatury. Je však třeba nejen znát teorii, nálezy Ústavního soudu, ale je vždy nutno rozhodovat z hlediska každého konkrétního případu.

Právní úprava střídavé výchovy je od doby, kdy byla zákonem č. 91/1998 Sb. uvedena v účinnost, provázena interpretačními obtížemi. Ve věci střídavé výchovy to byla především otázka, zda se musí rodiče na střídavé péči dohodnout anebo ji může soud rozhodnout i při nesouhlasu jednoho z rodičů. Zpočátku platilo, že nesouhlas jednoho z rodičů nedovoluje o střídavé péči rozhodnout.

To ostatně i „potvrdil“ Ústavní soud ve svém nálezu ze dne **27. 1. 2005, sp. zn. I. ÚS 48/04**. Ústavní soud se zde vyjádřil tak, že: *„... svěřením dítěte do střídavé výchovy rodičů nesmí být ústupkem jejich vzájemné rivalitě, ale vyjádřením kvalitního a pozitivního vztahu rodičů k dítěti, to předpokládá toleranci, vyspělost a dobrou vůli všech zúčastněných. Rozhodnutí o střídavé výchově nezletilého dítěte by mělo vycházet právě z jejich společné vůle a dohody, schopnosti spolu komunikovat a spolupracovat a nezapojovat dítě do svých vzájemných problémů“* (Nález ÚS 48/04 ze dne 27. 1. 2005).

Postupem času a i s přibývajícím judikaturou došlo k posunu v této otázce a v rozhodnutí Ústavního soudu ze dne **23. 2. 2010 pod sp. zn. 1206/09** se uvádí, že: *„... jsou-li dány podmínky pro to, aby v době po rozvodu bylo dítě svěřeno do výchovy obou rodičů (společné či střídavé), a jedinou překážkou je nesouhlas jednoho z rodičů, musí se obecné soudy dostatečným způsobem zaměřit na důvody tohoto nesouhlasu a zjistit, zda by tvrzené skutečnosti intenzivním způsobem negativně zasahovaly do zájmu dítěte. Soud nemusí takové dokazování provádět, je-li souhlas rodičů založen jen na zjevně iracionálním nebo*

nepřezkoumatelném důvodu. Jestliže půjde o tento iracionální či nepřezkoumatelný důvod, anebo bude v řízení prokázáno, že jde o nesouhlas spočívající na důvodu prokazatelně nemajícím vliv na zájem dítěte, nemohou soudy na tomto nesouhlasu vystavět rozhodnutí, kterým návrhu na svěřeni dítěte do střídavé péče nevyhoví“ (Nález ÚS 1206/09 ze dne 23. 2. 2010).

V roce 2014 vydal Ústavní soud ve věci střídavé výchovy rozhodnutí, často nazývané jako „přelomové“, jedná se o nález **2482/13 ze dne 26. 5. 2014**, v němž posouvá rozhodování o svěřeni do péče směrem ke střídavé výchově. Vymezuje zde mimo jiné čtyři kritéria, která musí obecné soudy při rozhodování v nejlepším zájmu dítěte vzít v potaz, a to:

1. existence pokrevního pouta mezi dítětem a o jeho svěřeni do péče usilující osobu,
2. míra zachování identity dítěte a jeho rodinných vazeb v případě jeho svěřeni do péče té které osoby,
3. schopnost osoby usilující o svěřeni dítěte do péče zajistit jeho vývoj a fyzické, vzdělávací, emocionální, materiální a jiné potřeby,
4. přání dítěte.

Ústavní soud zde opět konstatuje, že zájmem dítěte je, aby bylo především v péči obou rodičů. *„Pokud tedy jsou oba rodiče způsobilí dítě vychovávat, pokud oba mají o jeho výchovu zájem a pokud oba dbali kromě řádné péče o jeho výchovu po stránce citové, rozumové a mravní, svěřeni dítěte do střídavé péče by mělo být pravidlem, zatímco jiné řešení je výjimkou, která vyžaduje prokázání, proč je v zájmu dítěte jiné řešení.“*

„Řečeno jinak, výchova dítěte již nutně není výhradně ani převážně v rukou matky, čemuž musí odpovídat i řešení situace, kdy se manželství rozpadne a je nezbytné zajistit následnou výchovu nezletilých dětí“.

„V případě nepřekonatelných rozporů mezi oběma rodiči pak musí obecné soudy aktivně usilovat o zlepšení jejich vztahu, a to například prostřednictvím nařízení účasti na mediačním řízení či rodinné terapii v zájmu dětí“ (Nález ÚS 2482/13 ze dne 26. 5. 2014).

Ústavní soud zde ale zároveň připomíná, že střídavá péče není jen právem rodičů, ale i jejich povinností. Pokud by si tedy rodič, který má dítě ve střídavé péči, toto dítě bezdůvodně a opakovaně nevyzvedával, může na střídavou péči ztratit právo, neboť takové jednání je nejen bezohledné vůči druhému rodiči, ale především vůči dítěti samotnému.

Dalším, často diskutovaným nálezem Ústavního soudu, je nález **ÚS 1506/13 ze dne 30. 5. 2014**, zabývající se vzdáleností mezi bydlišti rodičů a školní docházkou dítěte. Soud zde konstatuje, že při rozhodování o střídavé péči je třeba vycházet nejen ze stavu v době vydání rozhodnutí, ale musí přihlížet i k dalšímu vývoji, např. s ohledem na blížící se nástup dítěte do školy. Rozhodnutím soudu nesmí být narušena stabilita výchovného prostředí a soud musí v každém jednotlivém případě individuálně posoudit, zda je model střídavé péče slučitelný se školní docházkou dítěte a jeho dalšími vzdělávacími aktivitami. Soud zde však zároveň nevyklučuje, že ani při větší vzdálenosti mezi bydlišti rodičů dítěte, nemůže střídavá výchova fungovat, neboť plnění základní školní docházky ve dvou základních školách umožňuje v § 49 odst. 4 školský zákon.

Na tomto místě je třeba dodat, že k nálezu uplatnil odlišné stanovisko jeden ze soudců Ústavního soudu, který nesouhlasí s většinovým rozhodnutím senátu. Ve svém stanovisku se ptá, zda *„... dokáže nezletilá zvládnout fakt permanentního střídání školního prostředí, který se jí bude nutně připomínat nebo jí bude připomínán? Dokáže zvládnout třeba i rozdílné učební nároky, jež na ni budou mít ze situace nepochybně rozpačití učitelé? Jak se dokáže těšit z mimoškolních aktivit, když za nimi bude muset každých 14 dní přejíždět z místa na místo?“* (Nález ÚS 1506/13 ze dne 30. 5. 2014).

V závěru nálezu soud poukazuje na specifičnost společenských vztahů, které byly rozhodnutím upraveny. Jedná se o velmi citlivé vztahy mezi rodiči a dětmi, do nichž by ze strany státních orgánů mělo být zasahováno co nejméně. O to více je třeba dle Ústavního soudu apelovat na oba rodiče, aby se snažili dosáhnout dohody o podmínkách výchovy přirozenou cestou, tj. bez zásahu státu. Jakkoli může být soud veden při úpravě styku rodičů s dětmi těmi nejlepšími úmysly, není v jeho silách, aby vytvořil dítěti zcela harmonické výchovné prostředí. Této odpovědnosti by si měli být rodiče vědomi především a tomu také přizpůsobit své vzájemné vztahy (Nález ÚS 1506/13 ze dne 30. 5. 2014).

Závěrem bych ještě ráda uvedla jeden z posledních nálezů Ústavního soudu, a to ve věci střídaté péče a kvality komunikace mezi rodiči. Jedná se o nález **ÚS 1554/14 ze dne 30. 12. 2014**. Ústavní soud zde konstatuje, že ve výjimečných případech může být důvodem k vyloučení střídaté péče i nevhodná či vůbec neprobíhající komunikace mezi rodiči, avšak znovu opakuje, že se tak nemůže stát, aniž by se soudy pokusily zjistit příčinu stávajícího stavu komunikace mezi rodiči a tento stav za pomoci vhodných opatření napravit a zlepšit.

„Proto ve výjimečných případech, kdy ani pokusy o nápravu ze strany soudů neměly na zlepšení komunikace vliv, mohou soudy střídatou péči vyloučit. Musí přitom zjistit, na straně kterého z rodičů leží příčina nevhodné komunikace, a zohlednit toto zjištění při svěřování dítěte do péče pouze jednoho z rodičů. Dítě by pak mělo být svěřeno do péče právě toho z rodičů, který je ochotný s druhým rodičem komunikovat a nebránit mu ve styku s dítětem“ (Nález ÚS 1554/14 ze dne 30. 12. 2014).

2.5 Postoje odborníků k otázce střídavé výchovy

Novák se domnívá, že střídavá péče může být nejlepší ze všech špatných řešení vyplývajících z kontextu rodinného rozvratu. Samozřejmě má své chyby. Ve srovnání se společnou rodičovskou péčí je to jen náhražka. „*Střídavá péče není všelék, není revolucí v péči o děti, ani prostředníkem k emancipaci otců. Za určitých, přesně určených podmínek je to relativně přijatelné řešení typu „jednooký mezi slepými“*“ (Novák, 2013, s. 43). Dodává však, že jsou děti, které se velmi těžce přizpůsobují změnám prostředí. Jiné výrazně preferují jednoho z rodičů a s druhým si nerozumějí. Střídání je pak pro ně těžko přijatelné. Také pro rozjívěné, roztěkané dítě s ADHD, ještě ke všemu dospívající, které si navíc ani střídavou péčí nepřeje, by ji rovněž nedoporučil (Novák, 2013, s. 83).

Matějček podmiňuje fungování střídavé výchovy u dětí maximálně vstřícnou dohodou rodičů, kdy oba rodiče uznávají, že jejich manželství se rozešlo, ale jejich rodičovství pokračuje. Očima dítěte jde o situaci, kdy je mu zachováno vše, kromě společné domácnosti rodičů. „*Z psychologického hlediska vznášíme jen jednu (ovšem dosti závažnou) námitku, že totiž už od dvou let si dítě vytváří pojem „domova“, k němuž patří nejen stálost „jeho lidí“, ale i stálost místa a prostředí – takže pravidelné a zdánlivě zcela „spravedlivé“ střídání rodičovské role může ono vědomí domova (a psychické jistoty s ním spojené) oslabovat“*“ (Matějček, Dytrych, 2005, s. 54).

Špaňhelová doporučuje praktikovat střídavou výchovu nejdříve od tří let věku dítěte, s tím, že je však vždy zapotřebí vidět a vnímat konkrétní dítě a rodinu a její stav. U mladších dětí má dobrou zkušenost se střídáním typu 3-2-2. „*Znamená to, že dítě je 3 dny u tatínka, 2 dny u maminky a 2 dny u tatínka, a další týden je to naopak. Důležité je, aby se střídaly dny víkendů – jednou u tatínka a jednou u maminky“*“ (Špaňhelová, 2010, s. 139-140).

Jako vhodné vidí Špaňhelová udělat pro dítě kalendář, který mu lépe a obrazně ukáže, co bude následovat další den, a to pro pocit jistoty. V pozdějším, školním věku dětí, mohou

být pobyty střídání delší, po týdnu nebo i po 14 dnech. Záleží na domluvě i na vyzkoušení situace. Co vidí jako důležité pro to, aby začali rodiče uvažovat o střídavé péči? Je to především jasná domluva a chuť rodičů. Dále souhlas dítěte se střídavou výchovou, neveliká vzdálenost bydliště jednoho od druhého, s tím, že dítě navštěvuje jedno stabilní školské zařízení. Jasně vymezení, který z rodičů je za co odpovědný, schopnost dobré komunikace mezi rodiči, určitá flexibilita dítěte, domluva na mimoškolních aktivitách i finančních záležitostech – to jsou další důležité body pro střídavou péči (Špaňhelová, 2010, s. 140-141).

Šmolka se přiklání k názoru, že dítě by nemělo měnit v souvislosti se střídavou výchovou školu nebo předškolní zařízení, měl by mu být zachován okruh kamarádů a možnost pravidelně realizovat své mimoškolní aktivity. Dohodu či rozhodnutí o střídavé výchově vidí tedy zpravidla tam, kde rodiče i po rozvodu žijí nadále v jednom místě, např. ve stejném městě nebo stejné městské části. Domnívá se, že svěřením dítěte do střídavé výchovy proti vůli jednoho z rodičů bude v praxi asi velmi výjimečné, ale zákon takový postup nevyklučuje (Šmolka, Mach, 2008, s. 140).

Luňáčková předjímá, že s dalším vývojem společnosti bude zájem o střídavou výchovu dále stoupat. Střídavá výchova dle jejího názoru není zázračným řešením rozchodu rodičů, k nesporným výhodám řadí vytváření a rozvíjení citového pouta k matce i otci, zachování ženského i mužského vzoru chování a v neposlední řadě i to, že v případě nemoci či úmrtí jednoho z rodičů zůstane dítěti zázemí druhého rodiče. „*Střídavá výchova je podle mých zkušeností stále více přijímána jako realita, jako jedna z možností porozvodového uspořádání rodinných vztahů, při které zachování dlouhodobé vzájemné citové vazby a možnost adekvátního výchovného působení rodiče na nezletilé dítě je upřednostňováno před technickými obtížemi, které může střídavá výchova způsobit. V lepším případě učí rodiče přemýšlet, co lze změnit tak, aby se situace zlepšila, a staví do pozadí vzájemné obviňování, kdo rozchod či neshody více zavinil*“ (Luňáčková, 2012, s. 17).

V problematice střídavé výchovy se Luňáčková mimo jiné zabývá i otázkou, proč často matky u soudu se střídavou výchovou nesouhlasí, avšak uvádějí, že otci umožní s dětmi co nejširší styk. Příčiny vidí jednak v určitém předsudku, že bude-li matka souhlasit se střídavou výchovou, bude považována částí veřejnosti za špatnou matku a jednak v předpokládané finanční výhodnosti, kdy obvykle při výlučné výchově je stanoveno výživné otci, ale při střídavé oběma rodičům, takže v konečném důsledku může matce při střídavé výchově zůstat k dispozici menší finanční částka (Luňáčková, 2011, s. 17-18).

Bakalář v publikaci „Slyšení nezletilého dítěte před opatrovnickým soudem“ odkazuje na množství výzkumů a studií o střídavé výchově. Řada studií dokládá, že většina dotázaných dětí a adolescentů ve střídavé výchově byla spokojenější, prožívali uspokojení z bližšího vztahu s otcem, pocit ztráty v důsledku rozvodu rodičů nebyl tak intenzivní. Zdá se tedy, že střídavou výchovu by většina dětí hodnotila jako nejlepší řešení z porozvodového uspořádání. Považuje však za důležité zdůraznit, aby kolektivní hlas dětí, tak jak je vyjadřován v postojích zjištěných u většiny osob zapojených do výzkumu, nebyl aplikován bezmyšlenkovitě vůči všem dětem ve všech situacích. „*Sice se 70% vysokoškoláků vyrůstajících v rozvedených rodinách vyslovilo pro střídavou výchovu, avšak 30% se tak nevyslovilo (Fabricius a Hall, 2000). Dojde-li k tomu, že v nějaké rodině se preference konkrétního dítěte výrazně liší od postojů, které bychom očekávali na základě výzkumů, vede nás to ke zvýšené pozornosti*“ (Bakalář a kol., 2008, s. 30).

„V případech, kdy dítě vyjádří silné přání vyhnout se jednomu z rodičů, bychom se měli zaměřit na tři možnosti. Bud’:

a) je přání rozumné, protože odmítaný rodič je mnohem horší, než byli rodiče v našich studiích, kdy si děti žádaly více kontaktu se svými rodiči, nebo

b) jsou rodičovské spory tak velké, že je dítě přesvědčeno, že jediný způsob, jak ze situace uniknout, je vyhnout se jednomu rodiči, nebo

c) se u dítěte vytvořilo iracionální, patologické odcizení“ (Warshak, 2002 in Bakalář a kol., 2008, s. 31).

V případě, že se dítě chce vyhnout kontaktu se zřetelně poruchovým rodičem, pak by hlas dítěte měl mít významnou váhu. Pokud se chce vyhnout tzv. „válečné zóně“, měl by být vypracován plán, který by dítě zaštilil před projevy nepřátelství a ochránil vztahy dítěte k oběma rodičům.

Berger konstatuje, že i ve Francii bylo dlouho zvykem, že soud ve velkém měřítku svěřoval děti do péče matek, a nebylo o tom pochyb. Otec děti viděl jednou za 14 dní o víkendu a během poloviny školních prázdnin. Aktuálně tento model přetrvává, výjimkou jsou tatínkové, kteří se čím dál více nechávají slyšet, že nejsou spokojeni se skrovnou porcí, na jakou je zredukována jejich přítomnost u dětí. Někteří požadují společnou nebo střídavou péči, to znamená striktně rovnocennou. Klade si však otázku, zda vůbec „existuje způsob ideální péče o dítě? Systém, který by dítěti zaručil rovnováhu mezi vztahy s oběma rodiči? Dítě samozřejmě potřebuje oba rodiče. Ale potřebuje oba dva stejně v každém věku? Může otec nahradit matku v prvních letech života dítěte? Kolik dní a od kterého věku? Jaký by měl být rytmus nutného setkávání, aby otec zůstal důležitou osobou v očích dítěte, aby byl skutečnou součástí jeho světa?“ (Berger, 2011, s. 92).

Berger navrhuje rozdělit čas trávený u otce v závislosti na věku dítěte, s tím, že o realizaci střídavé péče lze uvažovat nejdříve od 6 let věku dítěte. Také on vidí pro úspěšnou realizaci střídavé výchovy dodržování určitých podmínek – blízkost bydliště a s tím spojená docházka do stejné školy, schopnost rodičů udržovat spolu normální a věcný vztah, tak aby mohli společně mluvit o výchově dítěte, škole, o třídních schůzkách, atd. Je zkrátka nezbytné, aby bylo před rozhodnutím pro střídavou péči všechno dobře promyšleno. Pokud se však střídavá péče podaří, může být opravdovým bohatstvím nejen pro děti, ale také pro rodiče, kteří získají čas sami pro sebe a mohou mít svobodnější osobní život (Berger, 2011, s. 102-104).

Teyber vidí tři základní typy uspořádání střídavé výchovy:

1. dělený týden nebo střídající se týdny,
2. střídavé roky,
3. společný domov.

Dělený týden vidí jako vhodné řešení pro mladší děti, starší obvykle chtějí snížit počet přesunů a raději se stěhují každých 14 dní. Toto uspořádání vidí jako nejlepší pro páry, které se dokážou bez potíží domluvit, vyžaduje totiž vysokou míru spolupráce. Podmínkou pro úspěšné fungování je zde opět blízkost rodičů a docházka dítěte do jedné školy. K této variantě závěrem uvádí, že *„většina dospívajících potřebuje bezpečný přístav a obvykle si tedy zvolí jedno hlavní bydliště. Zhruba v polovině dospívání se mnoho mladých lidí rozhodne žít s rodičem téhož pohlaví, a je proto moudré, aby rodiče jejich preferenci respektovali“* (Teyber, 2007, s. 124).

Varianta střídajících se roků připadá v úvahu, bydlí-li rodiče daleko od sebe. Dítě by pochopitelně mělo často a pravidelně navštěvovat rodiče, u něhož nebydlí – například o Vánocích, prázdninách, apod. Nefunguje však u dětí, které jsou nesmělé, dlouho si hledají kamarády, pomalu se přizpůsobují novým situacím nebo vyžadují více stability a pravidelnosti. Situace, kdy dítě zůstává v jednom bytě a jeho rodiče se pravidelně střídají a stěhují k němu, se vyskytuje zřídka.

Teyber k otázce střídavé péče závěrem píše, že častou obavou rodičů bývá adaptace dítěte. Je však toho názoru, že dítě školního věku je schopné se přesunům mezi domácnostmi dobře přizpůsobit za předpokladu, že v obou existuje důslednost a jasně stanová pravidla. *„Nezapomeňte, že volnost v chování je sice běžná, ale dětem v rozvádějících se rodinách působí mimořádně velké potíže“* (Teyber, 2007, s. 127).

3 PRŮBĚH SOUDNÍHO ŘÍZENÍ

Řízení ve věcech péče soudu o nezletilé je upraveno v zákoně č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále jen z. ř. s.). Jedná se především o rozhodování ve věcech péče o nezletilé dítě, výživy nezletilého dítěte, styku s nezletilým dítětem, rodičovské odpovědnosti, souhlasu s právním jednáním nezletilého dítěte, apod. Řízení probíhá před opatrovnickým soudem – senátem péče soudu o nezletilé. Jde o nesporné řízení, kde platí zásada oficiality (soud jedná z úřední povinnosti), zásada vyhledávací (soud může provádět takové důkazy, které uzná za potřebné) a zásada materiální pravdy (soud se musí snažit o přesné a úplné zjištění skutkového stavu). Pro řízení je příslušný obecný soud nezletilého dítěte, tj. soud, v jehož obvodu má nezletilý své bydliště. Není-li příslušný soud znám nebo nemůže-li včas zakročit, zakročí soud, v jehož obvodu se nezletilý zdržuje.

3.1 Postavení dítěte v průběhu rozvodového řízení

V řízení nemůže být nezletilé dítě zastoupeno žádným z rodičů. *„Rodič nemůže dítě zastoupit, jestliže by mohlo dojít ke střetu zájmů mezi ním a dítětem nebo mezi dětmi týchž rodičů. V takovém případě jmenuje soud dítěti opatrovníka“* (§ 892 zák. č. 89/2012 Sb.) Otázku zastoupení řeší i § 469 z. ř. s., kde je uvedeno, že *„dítě je v řízení zastoupeno opatrovníkem, kterého soud pro řízení jmenuje. Opatrovníkem soud jmenuje zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí“* (zák. č. 292/2013 Sb.).

Orgány sociálně-právní ochrany dětí (dále jen orgány SPOD) vykonávají svou činnost dle zák. č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, výkon funkce opatrovníka je uveden v ust. § 17 zákona. Opatrovník zpravidla vypracovává pro soud výchovnou zprávu, z tohoto důvodu by měl prošetřit skutečné poměry v rodině, tj. navštívit oba rodiče a provést šetření o možnostech jejich péče o dítě. Měl by mimo jiné zjistit i to, do jaké míry by se na výchově dítěte podílely další osoby, seznámit se s charakterem pracovní činnosti obou rodičů a možnostmi jejich časové flexibility, zjistit jejich výdělkové schopnosti, zmapovat bytovou situaci obou rodičů a pokusit se objektivně zjistit, co si přeje dítě.

Sociální pracovník orgánu SPOD se proto při pohovoru s dítětem zaměřuje na témata rodinných vztahů, školy, zájmů, potřeb, analýzu obtíží i výhledu do budoucna. Vždy by měl respektovat věk dítěte, jeho aktuální nastavení, zaměřit se na neverbální projevy dětí, nepoužívat sugestivní otázky, dítě nekritizovat a nebagatelizovat, co dítě sděluje. U návrhů na střídavou výchovu je nad rámec výše uvedeného třeba zjistit to, zda dítě pojmu střídavé výchovy rozumí, zda např. již podobný model byl rodiči vyzkoušen, zjistit postoje obou rodičů ke střídavé výchově, prošetřit obě místa, kde by dítě bydlelo, zda by došlo i ke změně školy a také zjistit to, jak spolu oba rodiče komunikují (Metodický pokyn MPSV, 2012, s. 7-21).

Zaměstnanci orgánů SPOD jsou ze zákona oprávněni navštěvovat dítě a rodinu, ve které žije a zjišťovat v místě bydliště dítěte, ve škole a ve školském zařízení, nebo v jiném zařízení, kde se dítě zdržuje, jak rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu o dítě pečují, v jakých sociálních podmínkách dítě žije a jaké má dítě chování. Na výzvu orgánů SPOD jsou státní orgány, poskytovatelé zdravotních služeb i sociálních služeb povinni sdělit údaje potřebné pro poskytnutí sociálně-právní ochrany. Rodiče jsou pak povinni s orgány SPOD spolupracovat, dostavovat se k osobnímu jednání, předkládat listiny a také umožnit návštěvu zaměstnance orgánu SPOD v obydlí, kde dítě žije (zák. č. 359/1999 Sb.).

Opatrovník dítěte zastupuje dítě v celém soudním řízení, až do právní moci rozsudku. Mezi jeho práva patří např. právo účasti na jednání, právo navrhnout důkazy a vyjádřit se k návrhům i důkazům, klást otázky svědkům, právo nahlížet do soudního spisu, atd. Ve věci samé soud rozhoduje rozsudkem. Ve věcech péče soudu o nezletilé rozhoduje soud s největším urychlením (§ 471 z. ř. s.). Pokud soud schválí rozsudkem dohodu rodičů, nejsou již rodiče oprávněni podat odvolání do výroku, jímž byla dohoda schválena. Jaké jsou možnosti soudu při péči o nezletilé definuje § 474 z. ř. s. – soud vede rodiče za účelem ochrany zájmu dítěte k nalezení smírného řešení. Může rodičům uložit na dobu nejvýše 3 měsíců účast na mimosoudním smířčím nebo mediačním jednání nebo rodinné terapii, nebo jim nařídit setkání s odborníkem v oboru pedopsychologie.

3.2 Názor nezletilého dítěte a úskalí jeho zjišťování

Právo dítěte být účastníkem řízení, mít právo na informace a možnost vyjádřit se v řízeních, ve kterém je o něm rozhodováno, k záležitostem, které se jej týkají, jsou práva dítěte, která garantují mezinárodní dokumenty. Je to především Úmluva o právech dítěte, přijatá Valným shromážděním OSN dne 20. listopadu 1989 a Evropská úmluva o výkonu práv dětí, přijatá ve Štrasburku dne 25. ledna 1996 (jménem ČR byla podepsána v roce 2000).

Otázku možnosti slyšení nezletilého dítěte před soudem tak zabezpečuje v Úmluvě o právech dítěte konkrétně čl. 12, který hovoří o tom, že: *„státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající věku a úrovni. Za tímto účelem se dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo slyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo, nebo prostřednictvím zástupce anebo příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství“* (Úmluva o právech dítěte).

V Evropské úmluvě o výkonu práv dětí je to především čl. 6, který stanovuje povinnost soudního orgánu před vynesáním rozhodnutí v řízení, které se týká dítěte, následovně:

a) posoudit, zda má informace dostatečné k tomu, aby mohl rozhodnout v nejlepším zájmu dítěte, a je-li to třeba, opatřit si další informace, zejména od osob, které mají rodičovskou odpovědnost,

b) pokud se podle vnitrostátních předpisů má zato, že dítě chápe situaci

- zabezpečit, aby dítě obdrželo všechny příslušné informace,*
- ve vhodných případech dítě vyslechnout, je-li to třeba neveřejně, buď přímo nebo prostřednictvím jiných osob nebo orgánů způsobem, který je přiměřený chápání dítěte, pokud to není ve zjevném rozporu s nejlepšími zájmy dítěte,*

- umožnit dítěti vyjádřit svůj názor,

c) vzít názor dítěte náležitě v úvahu (Evropská úmluva o výkonu práv dětí).

Výše uvedené mezinárodní úmluvy patří k základním dokumentům v oblasti ochrany práv dítěte a byly promítnuty do vnitrostátních právních předpisů České republiky. Jedná se především o zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, kde je právo dítěte na informace a právo na sdělení názoru v ust. § 867: *„Před rozhodnutím, které se dotýká zájmu dítěte, poskytne soud dítěti potřebné informace, aby si mohlo vytvořit vlastní názor a tento sdělit. Není-li podle zjištění soudu dítě schopno informace náležitě přijmout nebo není-li schopno vytvořit si vlastní názor nebo není-li schopno tento názor sdělit, soud informuje a vyslechne toho, kde je schopen zájmy dítěte ochránit, s tím, že se musí jednat o osobu, jejíž zájmy nejsou v rozporu se zájmy dítěte, o dítěti starším dvanácti let se má za to, že je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento sdělit. Názoru dítěte věnuje soud patřičnou pozornost“* (zák. č. 89/2012 Sb.).

V občanském soudním řádu jde o ust. odst. 3 § 100 o. s. ř., kde je stanoveno, že: *„v řízení, jehož účastníkem je nezletilé dítě, které je schopno formulovat své názory, soud postupuje tak, aby byl zjištěn jeho názor ve věci. Názor nezletilého dítěte soud zjistí výslechem dítěte. Názor dítěte může soud ve výjimečných případech zjistit též prostřednictvím jeho zástupce, znaleckého posudku nebo příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Výslech dítěte může soud provést i bez přítomnosti dalších osob, lze-li očekávat, že by jejich přítomnost mohla ovlivnit dítě tak, že by nevyjádřilo svůj skutečný názor, přítomnost důvěrníka dítěte, který není jeho zákonným zástupcem a o jehož účast u výslechu dítě požádá, může soud vyloučit jen tehdy, je-li jeho přítomností mařen účel výslechu. K názoru dítěte soud přihlíží s přihlédnutím k jeho věku a rozumové vyspělosti“* (zák. č. 99/1963 Sb.).

Z výše uvedeného je patrná důležitost zjišťování názoru dítěte, stěžejní otázkou ale zůstává, jak je aplikovatelná. Novotná uvádí, že stále převládá praxe, kdy soudy často

požadují výslech dítěte na orgánu SPOD, přesto, že o. s. ř. soudům postup jasně stanoví. „V případě pochybností o vhodnosti výslechu dítěte nebo o formě výslechu může soud tuto otázku konzultovat s příslušným orgánem SPOD. Orgán SPOD by měl ve spolupráci se soudem usilovat o to, aby na jedné straně bylo chráněno právo dítěte vyjádřit názor a být slyšeno, na druhé straně, aby pokud možno předcházelo možné traumatizaci dítěte opakovanými výslechy“ (Novotná, 2012, s. 10).

Postup orgánů SPOD při zjišťování názoru dítěte je upraven v § 8 zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Zde je zakotveno právo dítěte svoje názory svobodně vyjadřovat při projednávání všech záležitostí, které se ho dotýkají, a to i bez přítomnosti rodičů. Orgán SPOD bere v úvahu i přání a pocity dítěte s přihlédnutím k jeho věku a vývoji.

Jak uvádí Ptáček, je-li veden rozhovor s dětmi, je vždy potřeba zohledňovat věk dítěte a jeho vývojové schopnosti, tomu přizpůsobit nejen techniku vedení rozhovoru, jeho načasování a tempo, ale také prostředí, ve kterém se odehrává, např. úřad, bydliště dítěte, jiné neutrální prostředí.

„Primárním cílem rozhovoru s dítětem není zjistit detailní popis jednotlivých událostí, nebo pouhé shromažďování důkazů pro soudní řízení. Sociální pracovníce potřebuje pochopit, jak běžně rodina funguje, co se děje když ..., nikoliv získat detailní popis konkrétního dne nebo události. Cíle iniciálního rozhovoru s dítětem jsou:

- navázat vztah s dítětem,
- pochopit dynamiku vztahů v rodině,
- pochopit mechanismy a principy běžného fungování rodiny,
- pochopit, jak celou situaci vnímá dítě,
- zjistit míru možného ohrožení dítěte“ (Ptáček, 2014, s. 18).

Otázkou zjišťování názoru dítěte se opakovaně zabýval ve svých nálezech i Ústavní soud, přání dítěte je jedním ze čtyř kritérií, které musí obecné soudy při rozhodování v nejlepším zájmu dítěte vzít v potaz. Soud např. konstatoval, že za předpokladu, že je dítě dostatečně rozumově a emocionálně vyspělé, je nutné jeho přání považovat za zásadní vodítko při hledání jeho nejlepšího zájmu. Není však současně možné, převzít pouze postoj nezletilého dítěte a na tomto založit své rozhodnutí, aniž by pečlivě a komplexně nebyly posouzeny jeho zájmy. Je zřejmé, že čím starší dítě je, tím větší má jeho názor váhu, u dětí mladších, zejména těch v předškolním věku, musí soudy hodnotit jejich názor s přihlédnutím k jejich rozumové vyspělosti. Rozumová a emocionální vyspělost dítěte je rozhodná i pro posouzení otázky, kdo má přání dítěte zjišťovat. Zda má tak činit obecný soud, orgán sociálně-právní ochrany dětí nebo soudní znalec.

Hranici 12 let, kterou stanoví v § 867 občanský zákoník, považuje Ústavní soud za nejzazší možnou hranici, kdy je dítě schopno informaci přijmout a vytvořit si vlastní názor a tento sdělit, většina dětí je však schopna se vyjádřit ke svému budoucímu výchovnému uspořádání již po dosažení věku 10 let. Po dosažení této hranice je nezbytné zjistit přání dítěte přímo před soudem. Je však nutné posuzovat vždy případ od případu. U dětí mladšího věku postačí zjistit jeho názor prostřednictvím orgánu sociálně-právní ochrany dětí, znaleckého posudku či prostřednictvím opatrovníka (Nález ÚS 2482/13 ze dne 26. 5. 2014).

V závěru kapitoly bych se ještě ráda věnovala otázce možného úskalí zjišťování přání dítěte, tak, jak o ni píše Bakalář v publikaci *Slyšení nezletilého dítěte před opatrovnickým soudem*. Bakalář uvádí, že: *„dítě má mít všechna práva – včetně práva se svobodně vyjádřit. Zůstává však otázkou, nakolik to, co dítě chce či řekne, je závazné pro dospělé a zejména pro státní orgány“* (Bakalář, 2008, s. 8).

Poukazuje zde na skutečnost, že dítě si například neuvědomuje nevhodnost, škodlivost či dokonce vysokou rizikovost některých svých přání a proto ne všechna dětská přání

a požadavky lze vždy akceptovat. Dítě není mnohdy dostatečně citově, rozumově a ani morálně zralé. Kromě nezralosti je zde ale ještě další, skrytější úsilí: dítě je závislé na dospělých, na rodičích. Je to právě dospělý, který rozhoduje o bydlení, domácnosti, o jejím provozu a pravidlech, o jídle, penězích, ošacení, apod. Samozřejmě i o programu dítěte – kdy vstát, dělat úkoly, kdy jít spát. Dítě také většinou chápe, kdy se chová správně a kdy nesprávně, a je to právě dospělý, který důvěrně zná vnitřní svět dítěte, jeho potřeby, přání, očekávání, kdo dítě pochválí, ale i pokárá, vyslechne, projeví zájem a lásku. Z toho všeho dítě ví, že takový dospělý je pro něj tou nejdůležitější osobou a narušení takového vztahu by dítě ohrozilo v jeho vývoji či zdraví.

„Tím však problém svobodného vyslechnutí dítěte zdaleka nekončí. Ve hře jsou další, skrytější a zrádnější úskalí. Kromě již popsané běžné závislosti je dítě výrazně snadněji než dospělý:

- *korumpovatelné,*
- *vydíratelné,*
- *programovatelné“* (Bakalář, 2008, s. 9).

Bakalář závěrem shrnuje, že vyslechnutí dítěte může být významným podkladem pro rozhodování soudu, ale pouze tehdy, žije-li dítě stále pohromadě s oběma rodiči. Pokud je dítě v péči jednoho z rodičů, je informační význam jeho vyslechnutí pro soud nepřímo úměrný času, který uplynul od vydání rozhodnutí. Dítě je vystaveno cílené informační asymetrii, která je základem jeho následných vyjádření, stanovisek, apod. Soudce by tak při výslechu dítěte měl mít na paměti možná úskalí, která jsou uvedena výše (Bakalář, 2008, s. 9-11).

Pokud v opatrovnickém řízení nevyplývá zcela zřetelně, který z rodičů má lepší výchovné předpoklady, pak soudce může požádat o toto zhodnocení soudního znalce.

3.3 Znalecký posudek

Znalecký posudek bývá stěžejní důkazní listinou, která by měla objasnit, který z rodičů je pro výchovu dítěte vhodnější a např. ve sporných případech střídavé výchovy by měl znalec zhodnotit, zda je střídavá výchova pro dítě vhodným typem péče.

Soud vydává o ustanovení znalce z příslušného oboru (nejčastěji psychologie, příp. psychiatrie) usnesení, proti osobě znalce mohou být podány námitky. Soud určuje znalci, koho, do kdy a za jak dlouho má vyšetřit, jaký počet posudků má vyhotovit. Obvyklá doba pro vyhotovení bývá 4 – 8 týdnů. Znalcem může soud ustanovit pouze osoby zapsané v seznamu znalců, vedeném na příslušném oddělení krajského soudu. Pokud usnesení o ustanovení znalce nabude právní moci, soud znalci zašle soudní spis. Po jeho nastudování pozve znalec rodiče i dítě k vyšetření, na jehož základě odpovídá na dotazy položené soudem.

Konkrétní otázky na znalce mohou například obsahovat tyto oblasti:

- posouzení výchovné způsobilosti obou rodičů, jejich osobnostních rysů a lepších předpokladů pro výchovu dítěte,
- posouzení vzájemných vztahů mezi rodiči, mezi rodiči a dětmi, mezi dětmi navzájem, posouzení možného ovlivňování dětí proti druhému rodiči,
- posouzení, zda je nutné přistoupit k rozdělení dětí mezi rodiče při úpravě jejich výchovy.

Při hodnocení výchovných předpokladů rodičů znalci mapují tyto oblasti:

a) osobnostní utváření rodiče – po provedení psychiatricko - psychologického vyšetření znalci většinou zjistí, že nejčastěji nejde o těžké poruchy osobnosti. Jde o osobnosti v rámci širší normy, které mají díky dlouhodobé konfliktní stresové situaci akcentovány některé povahové rysy a projevy,

- b) sociální adaptaci rodiče obecně a ve vztahu k rodině, k dítěti – znalci hodnotí úroveň vzdělání, pracovní anamnézu, eventuální negativní sociální jevy, sportovní a zájmové činnosti. Ve vztahu k dítěti jde o zjištění fungování rodiny, jak je např. finančně zajištěna, kdo pečuje o domácnost, o dítě, kdo se stará o školní povinnosti, o náplň volného času,
- c) otázku zodpovědnosti, strukturu mravních a morálních hodnot rodičů – důležité je např. zkoumat míru respektu jednoho rodiče k možnosti druhého rodiče stýkat se s vlastním dítětem,
- d) znalecké posouzení duševního, intelektového i tělesného zdraví rodičů – např. smyslové vady, tělesné handicap, duševní poruchy, atd., zvážení možnosti identifikačního vzoru pro vytváření sociální a sexuální role,
- e) znalecké zvažování vztahu rodiče – dítě a rodič – dítě, otázka případného rozdělení sourozenců – sourozenci zpravidla nemají být rozdělováni, dítě pak ztrácí nejen rodiče, ale ještě i sourozence,
- f) otázka rozsahu styku rodiče s dítětem – včetně možného zákazu styku nebo pravidla pro předávání dítěte. Pro znalce je důležitá možnost pozorování přímého styku dítěte s rodičem a reakce dítěte, většinou dítě nemá žádnou z negativních reakcí popisovaných druhým rodičem a po chvíli ostychu s rodičem živě komunikuje (Pavlovský, 2004, s. 129-133).

Pro vyšetření psychického profilu rodičů i dětí a poznání vzájemných vztahů užívá znalec odborných metod dle svého uvážení. Výkonové testové metody poměrně přesně postihnou výkon – inteligenci, paměť, technické schopnosti, atd. K popisu osobnosti a jejích jednotlivých rysů či charakteristik se užívá testů osobnosti. I ty se dělí na různé typy. Největší skupinu tvoří projektivní metody a dotazníky. Projektivní metoda konfrontuje zkoumanou osobu s určitou situací, která může vyvolávat různé reakce. Tyto reakce nejsou náhodné, lze z nich usuzovat na osobní svět individua. Jejich výhodou je neprůhlednost – zkoumaná osoba neví, co odpovědí o sobě psychologovi sděluje.

Svoboda uvádí, že: „je třeba mít na paměti, že rodiče se mohou stylizovat, budou mít snahu jevit se v co nejlepším světle, že dítě může být připravené a zpracované“ a současně vyjmenovává i nejčastější používané metody u dětí: „při testovém vyšetření dítěte jsou vhodné projektivní testy: volná kresba, kresba lidské postavy, kresba rodiny, kresba začarované rodiny, kresba stromu, kresba tří stromů, Rorschachův test, doplňování vět, TAT, CATO, test tří přání. Dále lze použít testy rodinných vztahů: Antony-Beneová, škála rodinného prostředí, z dotazníků HSPQ, JEPI, ADOR. Z inteligentních testů se nabízí Terman-Merillová, Raven (u menších dětí barevná verze), WISC, PDW“ (Svoboda, 2001, s. 738).

Novák připomíná, že metody by měly být standardizované na českou populaci nebo alespoň takové, o nichž byly publikovány zkušenosti získané v našich poměrech. Zkušený znalec navíc integruje různé prameny poznání včetně studia soudního spisu. Závěrem dodává, že validita, reliabilita, přesnost v zadání instrukce k práci na testu a všechny možné psychometrické charakteristiky, jsou důležité. „Existuje ale i něco jiného, přesně nepostizitelného. Někteřímu psychologovi „sedí“ jeden test, druhému zase jiný. Opravdová znalost testu nevyplývá z držení certifikátu o školení. Musí se získat praxí“ (Novák, 2013, s. 22).

Správně napsaný znalecký posudek by měl vždy obsahovat názvy použitých metod, výsledky by měly být uvedeny tak, aby bylo možné je v rámci eventuálního kontrolního posudku ověřit, měly by být použity i projektivní metody. Oba rodiče by měli mít shodné objektivní podmínky, měly by být popsány i mimoslovní projevy dítěte. Závěry by měly být potvrzeny alespoň ze dvou stran, posudek by měl mít obvyklou strukturu, závěry znalce by neměly připouštět dvojí opačný výklad. Po vypracování posudku znalec spis zašle spolu s vypracovaným posudkem zpět soudu. Každá strana sporu, i opatrovník dítěte, obdrží jeden z výtisků posudku a mohou se k němu v soudem stanovené lhůtě vyjádřit. Je samozřejmě také možné, aby byl znalec předvolán i k soudnímu jednání a svůj postup zde vysvětlil a zodpověděl případné doplňující otázky.

3.4 Návazné služby a možnosti pro řešení rodičovských sporů

Případy vyhrocených sporů o děti v období rozvodu jsou bohužel časté. Děti bývají touto situací v rodině nepřiměřeně stresovány a dostává se jim při tom jen minimální podpory nejbližšího okolí. Úkolem pracovníků orgánů SPOD je v souladu se zák. č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, poskytovat mimo jiné i preventivní a poradenskou činnost, a to rodičům, nebo jiným osobám zodpovědných za výchovu dětí, při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o dítě a mohou přitom využívat celou řadu odborníků.

Cílem této činnosti nemusí být nutně obnova manželského soužití, či původního uspořádání rodinných vztahů, ale častěji navození co nejschůdnější komunikace mezi rodiči. Matoušek zdůrazňuje, že výkon rodičovské role se zánikem manželství samozřejmě nekončí. *„Bývalým manželům je třeba pomoci v tom, aby dokázali rozlišit rodičovskou a partnerskou rovinu svého vztahu. Přitom je možné využít i pojmů obsažených v legislativě – zájem dítěte a rodičovská zodpovědnost“* (Matoušek, 2010, s. 70).

Je zřejmé, že nejlepší variantou je, pokud si rodiče jsou schopni své spory vyřešit v zájmu dítěte sami, avšak v případě, kdy toto selhává, je zásah do rodinné situace ze strany pracovníků orgánů SPOD ve prospěch dítěte nezbytný. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí umožňuje uložit rodičům povinnost využít při řešení problémů pomoc poradenského zařízení, pokud rodiče:

- a) nezajistili dítěti odbornou poradenskou pomoc, ačkoliv dítě takovou pomoc nezbytně potřebuje a taková pomoc byla předtím doporučena,
- b) nejsou schopni řešit problémy spojené s výchovou dítěte bez odborné pomoci, zejména při sporu o úpravě výchovy dítěte nebo úpravě styku s dítětem,
- c) nevyužili možnosti odborné poradenské pomoci potřebné k překonání problémů rodiny a k odvrácení umístění dítěte do náhradní péče nebo nedbali na doporučení spolupracovat s pověřenými osobami, poradenskými službami nebo mediátorem (zák. č. 359/1999 Sb.)

Jak uvádí Novotná, důvody pro rozhodnutí uložit povinnost navštívit takové zařízení mohou být různé – neuspořádané vztahy mezi rodiči, projevy nesnášenlivosti, nevraživosti, hádky, uplácení dětí, apod., které dětem velmi ubližují. Ojedinělé nejsou ani spory o styk dětí s jedním z rodičů, přitom jsou děti v převážné většině sporů vtahovány do děje, který je traumatizuje. I když se může zdát banální připomínat rodičům jejich pozici společných vychovatelů, opak je pravdou a je to více než třeba. *„Řada z nich si působením orgánů sociálně-právní ochrany a odborných poradenských pracovišť důsledky sporů pro jejich děti uvědomí a nakonec dojdou v otázkách výchovy a styku ke shodě a nastalá situace se nemusí řešit ani u soudu. Optimální cestou, jak řešit sporné otázky výchovy, výživy a styku, je projev vůle věc řešit, a to na obou stranách, a nutnost navštívit odborné poradenské zařízení bez jakéhokoliv donucení, např. správním rozhodnutím“* (Novotná, 2014, s. 73-74).

Je třeba připomenout, že i soud může rodičům uložit na dobu nejvýše 3 měsíců účast na mimosoudním smířčím nebo mediačním jednání nebo rodinné terapii, nebo jim nařídít setkání s odborníkem v oboru pedopsychologie (§ 474 z. ř. s.). Lze tedy shrnout, že při řešení rodičovských sporů může pracovník orgánu SPOD či soudce nabídnout, doporučit či nařídít rodičům návštěvu specialisty či odborného poradenského zařízení. Níže se budu věnovat konkrétní formě pomoci. Tou může být zejména:

Psychologické poradenství

Rozvodové poradenství a pomoc při řešení otázek souvisejících se situací před i po rozvodu je součástí činnosti institucí zvaných manželské a rodinné poradny či jiných obdobných specializovaných zařízení. Tyto instituce poskytují psychologickou pomoc v rozvodovém rozhodování, při překonávání rozvodové krize nebo při zvládnání výchovných problémů dětí souvisejících s rozpadem rodiny. Psychologická praxe se zaměřuje v současné době více než jindy na to, aby posilovala silné stránky rodin, jejich zdroje a možnosti. Psychologické poradenství se zaměřuje zejména na oblasti:

- intervence – krizová intervence pro rodiče i děti, podpora při řešení rozvodových vztahových problémů,
- preventivní činnost - zaměřená na rozvoj osobnosti rodičů a dětí, psychosociální dovednosti a výchovné kompetence rodičů,
- diagnostika – screening poruch osobnosti, psychologická diagnostika,
- osvětová a vzdělávací činnost (Metodický pokyn MPSV, 2012, s. 67-68).

Rodinná terapie

Hartl definuje rodinnou terapii jako terapii „*vycházející z celostního přístupu, na rozdíl od manželské terapie, kde se pracuje s dvojicí, se zde pracuje s celou rodinou, nikoli s jejím, rodinou nabízeným, chorým členem*“ (Hartl, 2004, s. 230).

V rodinné terapii je tedy terapeutické působení zaměřeno na celou rodinu, základem je, že individuální poruchy jednoho člena rodiny úzce souvisí se skupinovou dynamikou celé rodiny. Je tedy vhodná především pro rodiče, kde vážne komunikace mezi rodiči a dětmi a účinná především tam, kde chce alespoň jeden z rodičů pracovat na změně a zlepšení situace. Dále tehdy, kdy rodiče ztrácí nadhled nad situací a nejsou připraveni na setkání nebo se nechtějí s druhým rodičem setkat. Rodinnou terapii lze provádět formou individuálních konzultací, párových konzultací i rodinných konzultací, kde jsou přítomní všichni zainteresovaní členové (Metodický pokyn MPSV, r. 2012, s. 64-65).

K tomu Kratochvíl dodává, že nelze ztotožňovat manželskou a rodinnou terapii. Podstatný rozdíl je podle něj v cílech – manželské terapii jde primárně o soulad a spokojenost manželů, rodinné terapii o pozitivní neporuchový vývoj dětí a celé rodiny. „*Manželskou a rodinnou terapii tedy chápeme jako dvě příbuzné, ale odlišně zaměřené formy speciální psychoterapie*“ (Kratochvíl, 2006, s. 12).

Mediace

Mediaci můžeme definovat jako zprostředkování, vyjednávání, odbornou pomoc v konfliktní situaci, nalezení oboustranně přijatelného kompromisu, např. při rozvodech (Hartl, 2004, s. 132).

Mediace se tedy zabývá řešením konfliktů za přítomnosti prostředníka – mediátora. Rozvodová mediace umožňuje rodičům rozhodovat o věcech, které se týkají jejich dětí, podporuje komunikaci mezi rodiči a zmírňuje jejich nepřátelství. Pro rodiče může představovat jednu z možností, jak i nadále rozhodovat o svém životě a životě svých dětí. Je alternativním řešením sporu, zaměřená na dohodu a jejím cílem je vyvážená, reálná, konkrétní a dosažitelná dohoda. Mediace je prováděna v několika společných sezeních, mediátor může být jeden nebo pracují ve dvojici. Ochota obou rodičů spolupracovat s mediátory pro vyřešení svého sporu je předpokladem pro využití výhod rodinné mediace. „*Vytváření příznivé společenské atmosféry a příležitostí pro zodpovědné rodičovství je pak již nejen na rodičích – občanech, ale i na státních orgánech a institucích, ...*“ (Bakalář, 2006, s. 101).

Základním principem mediace je zásada dobrovolnosti, každá strana hledá své vlastní řešení sporu. Mediátor může zprostředkovat komunikaci stran, nabídnout neutrální půdu, pomoci při formulaci dohod, atd., ale nesmí strany sporu do nějakého řešení nutit. Mediátor musí postupovat nezávisle a nestranně. Mediace může pomoci vyjasnit většinu sporných témat: svěření dětí do péče, zabezpečení střídavé péče, vytyčení pravidel výchovy, styk rodiče s dětmi, komunikaci mezi rodiči a dětmi nebo rodiči navzájem, stanovení výše výživného, atd. Pro děti je pozitivní to, že rodiče jednají podle plánu, který si sami vytvořili, plán je sestaven v jejich nejlepším zájmu a o jejich osudu nemusel rozhodovat nikdo jiný. Rodiče naopak získají schopnost spolu znovu jednat, mohou si ušetřit i nepříjemné zážitky u soudu, kdy jeden druhého napadá či ponižuje (Metodický pokyn MPSV, 2012, s. 65).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 STŘÍDAVÁ VÝCHOVA V PRAXI

4.1 Cíle a metody výzkumu, stanovení výzkumných otázek

Stěžejní částí praktické části diplomové práce je sedm případových studií, se kterými jsem se osobně setkala v rámci své práce na sociálním odboru – úseku sociálně-právní ochrany dětí. Jednotlivé případové studie popisují příběhy nezletilých dětí a jejich rodičů, u kterých střídavá výchova probíhala nebo stále probíhá, tedy fungování střídavé výchovy v praxi. Z opatrovnických spisů jsou zpracována podstatná data, a to především návrhy rodičů na výkon rodičovské odpovědnosti, protokoly OSPOD, zprávy škol, zprávy lékařů, znalecké posudky, usnesení nebo rozsudky soudu. S ohledem na povahu jednotlivých případů jsou použita jména dětí smyšlená, údaje věku a pohlaví však jsou zachována.

Cílem praktické části diplomové práce a tedy i cílem výzkumu je ukázat fungování střídavé výchovy v praxi, umožnit náhled do často složitých rodinných poměrů rozvádějících se rodin. Popsat, za jakých podmínek střídavá výchova bezproblémově funguje, ale také zjistit, jaké problémy střídavá výchova rodičům a dětem nejvíce přináší, jak na tyto problémy děti reagují. V případě, že se střídavá výchova v rodině neosvědčí, zjistit, zda jsou rodiče schopni a ochotni domluvit se na jiném řešení uspořádání rodinných poměrů.

S ohledem na celkovou koncepci práce byl jako vhodný výzkum zvolen **kvalitativně orientovaný výzkum za využití případových studií**. Ty jsou, vedle pozorování, rozhovoru nebo obsahové analýzy, jednou z metod kvalitativního výzkumu.

Dle Hendla někteří metodologové chápou kvalitativní výzkum jako pouhý doplněk tradičních kvantitativních výzkumných strategií, jiní zase jako vyhraněnou pozici ve vztahu k jednotné, na přírodovědných základech postavené vědě. Kvalitativní výzkum však postupně získal v sociálních vědách rovnocenné postavení s ostatními formami výzkumu, jehož jedinečnost nespočívá pouze v absenci čísel. V typickém případě kvalitativní

výzkumník vybírá na začátku výzkumu téma a určí základní výzkumné otázky, ty může modifikovat nebo doplňovat v průběhu výzkumu, během sběru a analýzy dat. Z tohoto důvodu se někdy kvalitativní výzkum považuje za pružný typ výzkumu (Hendl, 2008, s. 47-48).

Hendl uvádí základní charakteristiky kvalitativního výzkumu:

- výzkum se provádí pomocí delšího a intenzivního kontaktu s terénem nebo situací jedince či skupiny jedinců. Tyto jsou obvykle banální nebo normální, reflektující každodennost jedinců, skupin nebo společností,
- výzkumník se snaží získat integrovaný pohled na předmět studie, na jeho kontextovou logiku,
- používají se relativně málo standardizované metody získávání dat,
- hlavním úkolem je objasnit, jak a proč lidé v daném prostředí jednají určitým způsobem.

K přednostem kvalitativního výzkumu tedy patří to, že získává podrobný popis a vhled při zkoumání jedince, skupiny, události nebo fenoménu a zkoumá jej v přirozeném prostředí, umožňuje studovat procesy, navrhovat teorie, hledá příčinné souvislosti. Nevýhodou může být to, že získaná znalost nemusí být zobecnitelná na populaci a do jiného prostředí, je obtížné testovat hypotézy a teorie, analýza dat je často časově náročná a výsledky jsou snadněji ovlivněny výzkumníkem (Hendl, 2008, s. 49-50).

S kvalitativním výzkumem je spojeno několik přístupů, které mají v této oblasti pevné místo a považují se za základní. Jedním z nich je výzkum pomocí případové studie.

„V případové studii jde o detailní studium jednoho případu nebo několika málo případů. Zatímco ve statistickém šetření shromažďujeme relativně omezené množství dat od mnoha

jedinců (nebo případů), v případové studii sbíráme velké množství dat od jednoho nebo několika málo jedinců. V případové studii jde o zachycení složitosti případu, o popis vztahů v jejich celistvosti“ (Hendl, 2008, s. 102).

Případová studie nemusí pracovat jen s jedním respondentem. Podstatné je to, že sleduje prostorově omezený fenomén (např. jeden lidský osud, jednu rodinu, apod.) v jednom časovém bodě nebo v určitém časovém úseku (Radvan, Vavřík, 2009, s. 47-50).

Výzkum pomocí případové studie se skládá z několika kroků:

1. určení výzkumné otázky – volí se nějaký jev, k němuž se bude výzkumník vztahovat,
2. výběr případu, určení metod sběru a analýzy dat – výzkumník určí, jak vybere případ, zda bude pracovat s více případy, jaká data potřebuje pro zodpovězení výzkumných otázek,
3. příprava sběru dat, sběr dat – výzkumník jej provádí systematicky, pomocí mnoha zdrojů, udržuje vztah mezi daty a případem,
4. analýza a interpretace dat – výzkumník provádí analýzu uvnitř jednotlivých případů a porovnává data mezi nimi,
5. příprava zprávy – cílem je vykreslit a přiblížit případ v jeho komplexnosti a umožnit čtenáři posoudit příběh studie (Hendl, 2008, s. 111-112).

Volba metody pro sběr dat se řídí výzkumným problémem, může se jednat např. o pozorování, interview nebo analýzu dokumentů. Dokumenty mohou tvořit jediný datový podklad studie nebo doplňují data získaná pozorováním a rozhovory. Rozlišujeme dokumenty osobní, úřední, archivní, výstupy masových médií, virtuální data. Při analýze dat případové studie se snaží výzkumník dát smysl shromážděným údajům z případové studie, může hledat závěry posouzením dat jako celku (Hendl, 2008, s. 204).

Pro účely výzkumného záměru diplomové práce byly zvoleny tyto výzkumné otázky:

1. Kdo z rodičů projevuje o střídavou výchovu větší zájem?
2. Je týdenní interval nejpreferovanější formou střídavé výchovy?
3. Je dohoda rodičů o střídavé výchově vždy zárukou jejího bezproblémového fungování?
4. Je zjišťován názor nezletilých dětí na střídavou výchovu?

Odpovědi na výše uvedené otázky budou součástí prezentace výsledků výzkumu.

4.2 Případové studie

4.2.1 Případová studie č. 1

Martin, 7 let

Martin se narodil z manželství rodičů, po šesti letech společného soužití podali oba rodiče návrh na úpravu poměrů rodičů k nezl. dětem pro dobu do i po rozvodu, neboť manželství již bylo pro ně jen formálním svazkem, rodiče již přes půl roku nežili ve společné domácnosti. Byli však schopni veškeré záležitosti řešit smírně a dohodou. K synovi měli oba velmi silnou citovou vazbu a chtěli se i nadále podílet na jeho výchově stejným dílem, žádali tedy o schválení střídavé výchovy.

Při pohovoru s oběma rodiči bylo zjištěno, že střídavou výchovu rodiče praktikují v podstatě již od doby, kdy se matka odstěhovala ze společného bydliště, našla si vlastní podnájem bytu 2+1. Tento byl vzdálený pouhých pět minut pěší chůze od bydliště otce, který měl byt o velikosti 3+1. Nezl. Martin navštěvuje druhou třídu základní školy, jeho prospěch ve škole je velmi dobrý a nejsou s ním žádné výchovné problémy. Škola, do které Martin docházel se nacházela ve stejné městské části jako bydliště otce i matky, střídavou péčí by tedy nedošlo ke změně školy. Martin má své bohaté volnočasové aktivity, především sportovně zaměřené. Je zdravý, nemá žádná omezení, ani speciální potřeby. Oba rodiče byli zaměstnáni, dosahovali nadprůměrných příjmů. Přestože již společně nežili, byli schopni v zájmu syna bezproblémově komunikovat a domlouvat se na jeho potřebách.

Provedeným šetřením jak v domácnosti otce, tak i matky, bylo zjištěno, že oba rodiče mají pro syna vytvořené své zázemí, u obou má Martin svůj vlastní pokoj, vybavený a zařízený potřebám školáka. Ze strany sociální pracovnice OSPOD byl proveden i samostatný pohovor s Martinem, ze kterého vyplynulo, že má rád oba své rodiče, tím, že se již nyní rodiče v péči o syna střídají, tak si již na tuto formu péče přivykl, vyhovuje mu. Pozitivem

zde bylo nejen to, že Martin nemusel měnit školní zařízení, ale i blízká vzdálenost bydlíšť obou rodičů, kdy mohl i sám přecházet od jednoho rodiče k druhému.

Oba rodiče setrvali na svém návrhu i u soudního jednání, opatrovník navrhol schválit dohodu rodičů o střídavé výchově. Soud po provedeném dokazování dospěl k závěru, že dohoda rodičů je v souladu se zákonem i se zájmy nezletilého, proto ji v plném rozsahu schválil. Rodiče od ukončení společné domácnosti zajišťují výchovu nezletilého oba střídavě po týdnu, činí tak řádně, bez jakýchkoliv závad či připomínek a lze důvodně předpokládat, že na odpovídající úrovni péči o něj zajistí i do budoucna. Tato forma výchovy nezletilému prospívá a jeho potřeby tak budou lépe zajištěny. Soud tedy rozsudkem schválil dohodu rodičů, kterou se nezl. Martin pro dobu do i po rozvodu svěřuje do střídavé výchovy obou rodičů, a to v každém sudém kalendářním týdnu do výchovy otce a v každém lichém kalendářním týdnu do výchovy matky. Jak matka, tak otec byli zavázáni přispívat v každém měsíci na výživu nezl. Martina částkou 3000,-- Kč.

Od právní moci rozsudku o střídavé výchově uplynuly ani ne dva roky a otec se obracel na soud s návrhem na změnu úpravy poměrů k nezl. Martinovi, kterým žádal o svěření syna do výlučné péče. V návrhu uváděl, že matka se bude stěhovat mimo stávající městskou část, ve které syn navštěvuje školu a dosavadní střídavá výchova by nebyla ku prospěchu syna. Domnívá se, že je schopen se o syna řádně postarat, je pro něj autoritou a dobře s ním vychází. Martin byl v té době žákem čtvrté třídy základní školy. Pohovorem s oběma rodiči bylo mimo jiné zjištěno i to, že střídavou výchovu rodiče doposud sice praktikovali, ale začaly se již dříve projevovat problémy, kdy Martin zapomínal pomůcky do školy u jednoho z rodičů, neměl hotové úkoly do školy, dostával za toto poznámky. Byl nesoustředěný, nepozorný. Začal střídavé výchovy zneužívat v tom, že některé věci rodičům neříkal, spoléhal na to, že další týden bude opět u druhého rodiče. To se pak odráželo ve škole. Proto od počátku nového školního roku zůstal Martin již u otce, k matce docházel na víkendy, nebo odpoledne po škole, když se domluvili. Martin při pohovoru se sociální pracovnící uváděl, že tento stav mu více vyhovuje, ví, že matku může vidět,

kdykoliv bude chtít, otec mu v kontaktu nijak nebrání, je však srozuměn s tím, že nyní u matky bydlet nebude, zůstane u otce.

Matka s návrhem otce souhlasila, i z toho důvodu, že sama změnila bydliště a neměla podmínky k tomu, aby u ní mohl syn každý týden pobývat. K péči otce o syna neměla žádných výhrad. Rodiče se dohodli i na částce výživného, kterou bude hradit matka na syna, úpravu styku soudně nepožadovali, neboť spolu stále velmi dobře komunikují a domlouvají se bez problémů. Soud tedy po provedeném dokazování dospěl k závěru, že návrh otce je důvodný, od poslední úpravy výkonu rodičovské odpovědnosti došlo k té změně, že rodiče a nezletilý se shodli na výlučné péči nezletilého u otce, což je již praktikováno včetně toho, že matka plní dohodnutou vyživovací povinnost. Soud proto schválil dohodu rodičů, kterou se změnil rozsudek o střídavé péči tak, že se nezl. Martin svěřil do péče otce a matka se zavázala přispívat na výživu nezl. Martina částkou 3000,-- Kč.

Shrnutí: tato případová studie velmi dobře popisuje, že ani skutečnost, kdy spolu oba rodiče naprosto bezproblémově komunikují, oba si střídavou výchovu přejí a navrhují a jsou naplněny i další „podmínky pro dobré fungování střídavé výchovy“, není to vždy zárukou toho, že střídavá výchova bude fungovat. V tomto případě vydržela necelé dva roky. Ve chvíli, kdy oba rodiče zjistili, že jejich dítě začíná střídavých pobytů zneužívat, začali věc řešit a dohodli se na změně výchovy.

4.2.2 Případová studie č. 2

Jan, 10 let

Návrh o výkon rodičovské zodpovědnosti k nezl. Janovi podala jeho matka ještě v době, kdy společně s otcem žili ve společné domácnosti. Návrhem žádala o svěřeni nezl. do své péče a stanovení výživného otci. Rodiče byli manželé, Jan byl jejich jediným společným dítětem. Matka i otec měli další, již zletilé, děti.

Jan v té době navštěvoval třetí třídu základní školy, od počátku jeho školní docházky byl v péči pedagogicko-psychologické poradny (dále jen PPP), kdy mu byl doporučen asistent pedagoga, a to na základě specifických poruch chování, syndromu hyperaktivního dítěte. Dále byly zjištěny specifické poruchy učení, Jan byl ve vyučování rychle unavitelný, měl nízkou vytrvalost, odklony pozornosti, zvýšený psychomotorický neklid, vyžadoval individuální péči. Jednalo se o žáka se speciálními vzdělávacími potřebami. Docházel také na logopedii.

Při pohovoru s rodiči na OSPOD matka trvala na svěřeni nezl. Jana do výlučné péče, otec navrhoval střídavou výchovu, byl však, na základě doporučení pracovnice OSPOD, ochoten jít tuto otázku konzultovat k psycholožce, za kterou nezl. docházel. Při pohovoru s nezl. Janem bylo zjištěno, že se jedná o velmi přátelského, ochotně komunikujícího chlapce, při rozhovoru však přeskakoval z jednoho tématu k druhému, občas neodpověděl na otázku, byl roztržitý, neklidný. Ze zprávy psycholožky, kterou navštívili oba rodiče, vyplývalo, že Jan je citlivý chlapec s výraznými projevy ADHD, který vyžaduje určitý výchovný přístup, pravidelný denní režim s přesně strukturovaným programem. Proto je vhodnější v současné době, aby měl jedno stabilní bydliště, kde by spával, měl své hračky i učivo, neboť přemísťování u dětí s výše uvedenými problémy pozornosti a hyperaktivity může jejich potíže prohlubovat. Střídavou péči psycholog nedoporučil.

U soudního jednání setrvali oba rodiče na svých návrzích – matka odkazovala na zprávu psychologa a žádala o svěřeni Jana do výlučné péče, otec zprávu psychologa zpochybňoval a trval na střídavé výchově. Opatrovník navrhoval svěřeni nezletilého do péče matky, a to s ohledem na syndrom ADHD a vhodnost zachování jednoho výchovného prostředí, zajištění zaběhnutého režimu, s tím, aby byl otcovi umožněn širší styk s nezl. Soud proto jednání odročil na neurčito za účelem vypracování znaleckých posudků, s cílem zjistit výchovnou způsobilost obou rodičů, vztah rodičů a nezletilého Jana, vhodnost výchovného prostředí a rozsah styku s rodiči.

V průběhu řízení se matka i s Janem ze společného bydliště odstěhovala, našla si podnájem bytu, který nebyl příliš vzdálen původnímu bydlišti, proto mohl Jan i nadále navštěvovat stejnou školu a pravidelně se vídat s otcem. Tomuto matka nebránila.

Ze závěrů znaleckého posudku vyplynulo, že oba rodiče jsou schopni nezletilého Jana vychovávat, oba mají s jeho výchovou zkušenosti. Oba jsou seznámeni s projevy syndromu ADHD, umějí s ním pracovat a výchovně na chlapce působit. Jan má dobrý vztah k oběma rodičům, respektuje je jako autority. Má silnou citovou vazbu k oběma rodičům, je emočně závislý na matce, ale stejně tak je emočně vázán na otce a respektuje jeho otcovskou autoritu a mužský vzor. Nutnost volby mezi rodiči je pro něho zdrojem značného napětí a vede k jeho neurotizaci.

Vzhledem k tomu, že oba rodiče mají vytvořené podmínky pro péči o syna, nezl. zůstává stejná škola, učitelka i asistentka, oba rodiče projevují aktivní zájem o péči o syna, doporučil znalec z psychologického hlediska svěřeni Jana do střídavé výchovy obou rodičů v týdenním intervalu. Negativem zůstává, že vztah rodičů je napjatý, rodiče jsou schopni se domluvit v základních otázkách ohledně rozvodu, atd., mají však rozdílný názor na péči o syna, v tomto směru nejsou schopni domluvy, jejich komunikace vážne.

Znalec závěrem shrnul, že ani potvrzený ADHD syndrom u nezletilého Jana nemůže být důvodem k omezení výchovné péče některého z rodičů, a to zvláště v situaci, kdy oba rodiče mají veškeré předpoklady k péči o něj a mají s jeho výchovou dlouhodobé zkušenosti. Oba jsou schopni mu zabezpečit pravidelný režim, určitý řád, přípravu do školy, stejně tak pravidelné kontroly u specialistů, ke kterým Jan dochází. Oběma rodičům tak zůstane zodpovědnost a kontrola nad výchovou syna a v případě zjištěných nedostatků v péči druhého rodiče, mohou dát návrh na změnu výchovného prostředí.

V rámci své výpovědi u dalšího soudního jednání znalec doplnil, že největším přáním Jana bylo, aby se oba rodiče k sobě vrátili, ale již se smířil s tím, že to tak nebude a z jeho výpovědi vyplynulo, že by chtěl být střídavě u obou rodičů. Také věk chlapce tzv. „hraje pro otce“, neboť otec je pro chlapce autoritou, kterou respektuje. Závěrem znalec sdělil, že pokud nebude střídavá výchova fungovat, je možno ji v budoucnu změnit. Soud po provedeném dokazování dospěl k závěru, že je v zájmu nezletilého, aby byl svěřen do střídavé péče rodičů, a to především s ohledem na výsledky znaleckého dokazování z oboru psychologie, proto rozhodl tak, že Jan bude v každém sudém týdnu v péči otce a v každém lichém týdnu v péči matky. Současně stanovil oběma rodičům vyživovací povinnost.

Shrnutí: rozsudek o této střídavé výchově je pravomocný přibližně jeden rok, střídavá výchova prozatím probíhá. Proti výše uvedenému rozsudku se matka neodvolala, přestože nebylo vyhověno jejímu návrhu, dle jejího vyjádření „zkusí dát střídavé výchově šanci“, byla však, co se týče jejího fungování, skeptická. Zajímavá je zde skutečnost, že dva odborníci (psycholog a soudní znalec) neměli na otázku vhodnosti střídavé výchovy v případě dítěte s projevy ADHD jednotný názor, nakonec se soud přiklonil ve svém rozhodnutí k závěrům znalce a o střídavé výchově rozhodl.

4.2.3 Případová studie č. 3

Pavel, 11 let

Nezl. Pavel se narodil z manželství rodičů, u otce se jednalo o manželství prvé, u matky o druhé manželství, po 13 letech společného soužití podali rodiče společný návrh na úpravu poměrů k nezl. Pavlovi, s odůvodněním, že již téměř rok společně nežijí, oba souhlasí s rozvodem manželství. V návrhu oba poukazovali na skutečnost, že oba mají zájem na střídavé péči o nezl. Pavla, jsou schopni se bezproblémově dohodnout na jeho předávání i na péči o nezl. v době prázdnin, státních svátků, dovolených atd. Domluvili se i na výši vzájemného výživného.

Bližším pohovorem s rodiči vyplynulo, že nezl. Pavel je jejich jediným společným dítětem, matka má z předchozího vztahu ještě dva starší (téměř zletilé) syny, kteří s nimi ještě rok před podáním návrhu společně bydleli v rodinném domě. Poté se matka se staršími syny odstěhovala do pronajatého bytu 2+1 a v péči o nezl. Pavla se rodiče začali střídat. Oba rodiče shodně uváděli, že co se Pavla týče, jeho výchovy a potřeb, na tomto jsou schopni se vždy v zájmu syna domluvit, stejně tak se rovnoměrně dělí i o náklady spojené se školou, koníčky nezl., atd. Střídavou výchovu tak v podstatě již téměř rok bezproblémově praktikují.

Provedeným šetřením v bydlišti obou rodičů bylo zjištěno, že oba mají vhodné podmínky pro výchovu syna, u obou má Pavel své místo, domácnosti jsou podobně zařízené, vybavené. Bydliště obou rodičů se nachází v blízkosti, jsou od sebe vzdálena max. pět minut pěší chůze, Pavel vzhledem ke svému věku již sám přechází od jednoho rodiče k druhému. Pavel byl v té době žákem 5. třídy základní školy, učil se s dobrým prospěchem a měl bohaté volnočasové aktivity – věnoval se sportu, aktivně hrál fotbal, docházel do skautského oddílu. Při samostatném pohovoru bez přítomnosti rodičů byl Pavel velmi dobře komunikativní, odpovídal spontánně, bez ostychu. Uváděl, že už delší dobu bývá

střídavě u mámy a u táty, nevadí mu, že to má takto rozdělené, střídání funguje. U táty to zná, neboť tam dříve celá rodina bydlela, takže tam je ve svém pokojíčku, u mamky v novém bytě se mu taky líbí, hlavně je to kousek od sebe. Do školy i ze školy chodí sám, rodiče ho již nedoprovází. Oba rodiče má rád, ti se spolu normálně baví a nedávno byli i všichni na společném výletě. Z pohovoru bylo zřejmé, že Pavel má velmi hezký vztah k oběma rodičům, mezi rodiči nejsou konflikty, vychází si vzájemně vstřícně.

U soudního jednání oba rodiče setrvali na svém návrhu na střídavé péči a uzavřeli dohodu týkající se výkonu rodičovské zodpovědnosti. Soud dospěl k závěru, že tuto dohodu rodičů o úpravě výkonu rodičovské zodpovědnosti k nezletilému lze schválit, k výchovné způsobilosti ani jednoho z rodičů nebylo zjištěno žádných připomínek, proto svěřil nezletilému Pavla do střídavé výchovy rodičů, a to v každém lichém týdnu do výchovy matky a v každém sudém týdnu do výchovy otce. Matce i otci soud stanovil výživné odpovídající potřebám nezletilého i možnostem a schopnostem výživou povinných rodičů.

Shrnutí: tato případová studie v určitých bodech vykazuje stejné znaky jako případová studie č. 1 – v obou případech vystupují navzájem bezproblémově komunikující rodiče, schopní a ochotní se domlouvat, v obou případech již před podáním návrhu na soud střídavá výchova v rodině delší čas funguje, rodiče se snaží ulehčit situaci dítěti i tím, že si vždy jeden z rodičů najde své nové bydliště v těsné blízkosti toho druhého, dítě i nadále dochází do jedné školy. Rozsudek o střídavé výchově v této případové studii je pravomocný rok a dva měsíce, střídavá výchova prozatím bezproblémově funguje.

4.2.4 Případová studie č. 4

Marie, 6 let

Nezl. Marie se narodila z manželství rodičů, u obou rodičů se jednalo o první manželství, po pěti letech společného soužití se rodiče rozešli, přestali vést společnou domácnost a půl roku po rozchodu se matka obrátila na soud s návrhem na úpravu práv a povinností k nezletilé dceři. Současně podala i návrh na rozvod. Marii bylo v době rozchodu rodičů necelých 6 let. V návrhu matka uváděla, že ihned poté, co s otcem přestali společně hospodařit, se dohodli na tom, že o dceru budou pečovat střídavě, kdy jeden týden bude dcera u otce a jeden týden u matky. Střídavou výchovu tak již více než půl roku praktikují a dle matky všem zúčastněným stranám tento model vyhovuje. Co se týče nákladů na výživu dcery a ostatních nákladů, hradí je každý z poloviny. Tento model se rodiče rozhodli zachovat i do budoucna - pro dobu po rozvodu.

Následným pohovorem s matkou i otcem bylo zjištěno, že poté, co se rodiče rozešli, našli si každý své vlastní bydlení v rámci jednoho města, kdy matka se přestěhovala ke svému novému příteli, který vlastní byt o velikosti 2+kk, otec si našel vlastní podnájem o stejné velikosti. Nezl. navštěvuje stále stejnou mateřskou školu, do které ji rodiče rozváží. Marie je zdravé dítě, bez speciálních potřeb, s běžnými výdaji.

Rodiče shodně uváděli, že střídavá výchova jim funguje bez problémů, domnívají se, že i dcera je tak spokojená. Komunikace mezi rodiči je na velmi dobré úrovni, co se týče výdajů na dceru - oba si vedou evidenci o tom, co kdo za měsíc pro dceru hradil a na konci měsíce si udělají vyúčtování. Otec má flexibilní pracovní dobu, může dceru, pokud ji má u sebe, do školky vodit i vyzvedávat. Stejně tak i matka. Pokud je přeci jen problém nebo je nezl. nemocná, rodičům s péčí vypomáhají i prarodiče ze strany otce. Rodiče se operativně domlouvají i na trávení prázdnin, svátků, dovolených, atd. K předání dcery dochází zpravidla v neděli večer, rodiče si dopředu vždy zavolají a domluví si konkrétní

hodinu. Matka také uvedla, že pokud je např. dcera u otce, je s ní matka v telefonickém kontaktu a zase naopak, v tomto si vychází rodiče vstříc.

Provedeným šetřením v místě bydliště obou rodičů pak bylo zjištěno, že oba rodiče mají i po stránce bytové vytvořeny podmínky pro střídavou výchovu – jak u matky, tak u otce, má nezl. své zázemí, svůj pokojíček. Nezl. je ráda u obou rodičů, má s oběma pěkný vztah, střídavou výchovu po týdnu již bere jako samozřejmost, nečiní jí potíže, dle matky přivykla této situaci velmi rychle. Jak v domácnosti matky, tak i otce, má Marie své základní oblečení i hračky, větší (cennější) vybavení si převáží, pokud je potřeba.

U soudního jednání oba rodiče navrhovali schválení dohody, na základě které by nezl. Marie byla v každém lichém týdnu v péči otce a v každém sudém týdnu v péči matky. Dohodli se i na výši výživného, kterou budou každý na výživu dcery přispívat. Soud proto po provedeném dokazování dohodu rodičů schválil, neboť vzal za prokázané, že taková úprava je v souladu se zájmy nezletilého dítěte.

Shrnutí: tato případová studie je příkladem dobré, bezproblémově fungující střídavé výchovy. Od právní moci výše uvedeného rozsudku uplynul rok, střídavá výchova v rodině dle posledních informací funguje i nadále dobře, bez problémů, ke spokojenosti dítěte i rodičů.

4.2.5 Případová studie č. 5

Zuzana, 9 let; Jakub, 7 let

Rodiče nezl. Zuzany a Jakuba byli manželé, u otce se jednalo o manželství první, u matky o druhé manželství, návrh na zahájení řízení o úpravu rodičovské zodpovědnosti pro dobu po rozvodu podala matka po devíti letech společného soužití a současně s tímto i návrh na rozvod manželství. V té době již otec s rodinou nebydlel, z domácnosti se odstěhoval. Matka v návrhu uváděla, že s otcem jsou dohodnuti na střídavé péči o děti, v týdenním intervalu.

Při pohovoru na OSPOD matka sdělovala, že v podstatě od doby, kdy se otec z domácnosti odstěhoval (cca 4 měsíce), praktikují střídavou výchovu, ona nemá k péči otce o děti žádné připomínky, je přesvědčena, že střídavá výchova je v zájmu dětí, které si již na tuto formu péče přivykly. Matka je pracující, nyní žije s novým partnerem, který je svobodný a bezdětný, děti ho oslovují „strejdo“, vychází spolu bez problémů. Zuzana v té době navštěvovala 3. třídu základní školy, Jakub 2. třídu stejné školy, a to v místě bydliště matky. Obě děti měly své zájmové aktivity, které hradila převážně matka.

Otec k návrhu matky uváděl, že také on se střídavou péčí o děti souhlasí. Otec pracoval jako OSVČ a zároveň pobíral částečný invalidní důchod. Po ukončení společné domácnosti se přestěhoval ke své přítelkyni do jiné městské části než matka, pokud měl děti v týdnu u sebe on, rozvážel je autem ráno do školy i odpoledne ze školy. Přítelkyně otce byla rozvedená, měla ve své péči dvě děti (chlapec 9 let, dcera 13 let), společně obývali byt o velikosti 2+1. Otec přispíval na nákup oblečení pro děti, nebo školních potřeb, hradil jim kredit do mobilního telefonu a občas uhradil obědy ve škole. Připouštěl, že komunikace mezi ním a matkou není na moc dobré úrovni, ale na podstatných věcech ohledně dětí se vždy domluví.

Šetřením v místě obou domácností rodičů bylo zjištěno, že bytové podmínky pro střídavou výchovu mají vytvořeny oba rodiče, u matky mají děti společný pokoj, pokud jsou u otce, jsou ve společném pokoji i s dětmi ze strany přítelkyně otce. Ta souhlasí s tím, aby zde Zuzana i Jakub jednou za 14 dní pobývaly, s jejími dětmi si prý rozumí.

Při soudním jednání rodiče svoji dohodu potvrdili, doplnili svůj návrh i co se týče částek vzájemného výživného na děti a soud po provedeném dokazování dohodu rodičů o střídavé výchově schválil, s tím, že v každém lichém týdnu bude nezl. Zuzana a nezl. Jakub v péči matky a v každém sudém týdnu v péči otce. K předání dětí bude docházet vždy v neděli v 18,00 hod. v místě bydliště rodiče, jehož výchova končí.

Manželství rodičů bylo následně rozvedeno. Přibližně dva a půl roku od právní moci rozsudku o střídavé výchově se matka návrhem na soud domáhala změny výkonu rodičovské zodpovědnosti, kde uváděla, že rozsudek o střídavé výchově byl zpočátku rodiči respektován a plněn. Postupem doby se však začalo ukazovat, že toto rozhodnutí není pro děti to nejlepší, matka začala mít dojem, že děti stálým stěhováním a přecházením od jednoho rodiče k druhému trpí, zvláště dcera se postupně zhoršila ve škole. Matka má pocit, že i děti chtějí spíše zůstat s ní, ale zároveň se to bojí říct otci. Také poukazovala na stísněné poměry u otce i na skutečnost, že je otec velmi pracovně vytížen a dětem se nevěnuje. Děti však mají otce rády a chtějí se s ním vídat. Matka dále upozorňovala na skutečnost, že mezi rodiči nepanuje ani shoda ve finančních otázkách, kdy ona hradí veškeré velké výdaje dětí a otec nad rámec své vyživovací povinnosti občas uhradí obědy ve škole. S ohledem na výše uvedené matka navrhovala, aby soud rozsudek o střídavé výchově změnil tak, že se nezl. Zuzana a nezl. Jakub svěřují do výchovy matky a otec bude zavázán přispívat na jejich výživu částkou 3000,-- Kč na každého z nezl.

Při společném jednání na OSPOD otec uvedl, že má zájem o zachování střídavé výchovy, k výhradě matky na současné bytové podmínky sdělil, že v současné době probíhá výměna jejich bytu za větší byt 3+1 ve stejném domě, kde budou mít děti více prostoru. Přiznával

zhoršení školního prospěchu dcery, situaci vysvětloval tím, že v poslední době byl z pracovních důvodů i celý týden pryč a děti vídal o víkendech, to však již skončilo, bude se dětem více věnovat. Matka se následně s otcem na OSPOD dohodla i na hrazení mimořádných výdajů dětí, kdy tyto budou hradit každý z rodičů polovinou. Rodičům bylo doporučeno vyhledat odbornou poradenskou pomoc a konzultovat současnou situaci s ohledem na zájmy nezl. dětí. Matka při jednání závěrem uvedla, že svůj návrh na změnu výkonu rodičovské zodpovědnosti bere v plném rozsahu zpět. Soud usnesením řízení zastavil, z důvodu zpětvzetí návrhu matky.

Po roce a třech měsících od zastavení řízení podala matka na soud další návrh na změnu výkonu rodičovské zodpovědnosti. Důvody, pro které tak činí, byly v podstatě stejné, jako v minulosti, uváděla, že s dcerou již navštěvuje i středisko výchovné péče a to pro zhoršující se problémy ve škole. Dále popisovala, že s otcem navštívili odborné zařízení, které OSPOD doporučil, ale zde otec přislíbil změnu v přístupu k dětem, více péče, ale nic se nezměnilo. Také dohoda o hrazení mimořádných výdajů dětí mezi rodiči nefunguje. Matka proto opět navrhuje, aby rozsudek o střídavé výchově byl změněn tak, že obě nezl. děti budou svěřeny do její péče.

Na OSPOD matka blíže uvedla, že problémy dcery ve škole narůstají, Zuzana je nyní v 7. třídě ZŠ, neustále zapomíná pomůcky, úkoly, je nepřipravená. Asi před půl rokem byly obě děti cca 2 měsíce u matky, neboť otec byl pracovním mimo ČR, to se situace zklidnila, matka byla na přípravu dcery do školy důsledná, poté ale opět začaly docházet k otci a problémy se začaly opakovat. Dcera je v péči střediska výchovné péče, kromě toho dochází i do pedagogicko-psychologické poradny. Jakub, který byl v 6. třídě, problémy ve škole neměl. Bez přítomnosti matky byl proveden pohovor i s oběma nezl. dětmi, ty mimo výše uvedené sdělily, že jim spíše vadí, že v bydlišti otce nemají žádné kamarády, otec také chodí pozdě večer z práce a má tak na ně málo času, i na školní přípravu s nimi, často se tak stává, že některé věci do školy mají děti u otce, některé u matky a ve výsledku jim ve škole chybí. Vyjádřily přání zůstat do budoucna s matkou a k otci jezdit dle

domluvy, ale tak, aby na ně měl otec čas a mohl se jim věnovat. Otec se k návrhu matky vyjadřoval v tom smyslu, že rozhodnutí o změně by nechal na dětech, přiznával, že střídavá výchova opravdu ideálně nefunguje.

Ve věci byla vyžádána i zpráva ze základní školy, kterou obě nezl. děti navštěvovaly. Studijní výsledky Zuzany byly hodnoceny jako podprůměrné, ve škole spolupracuje minimálně, není připravena, velice často zapomíná pomůcky a úkoly, o výuku neprojevuje zájem. Matka se snaží situaci řešit, sama je iniciativní, ale střídavá výchova se zde projevuje negativně, kdy Zuzana zapomíná věci do školy na obou místech a často ani neví, kde je má. Studijní výsledky nezl. Jakuba byly hodnoceny jako dobré, povinnosti si plní. Škola však u něj pozoruje občasnou nesoustředěnost i plačtivost, střídavou výchovu dle závěrů školy děti čím dál hůře zvládají.

U soudního jednání matka na svém návrhu setrvala, otec sděloval, že bude respektovat přání dětí. Soud vyslechl i názor dětí, které byly jednání přítomny a sdělily své stanovisko bez přítomnosti rodičů, jejich výpověď se shodovala s výpovědí na OSPOD, obě si přály být u matky, mít všechny věci na jednom místě.

Soud po provedeném dokazování dospěl k závěru, že jsou zde důvody pro změnu rozhodnutí, a to především na straně nezletilých dětí, kterým střídavá výchova zjevně přestala vyhovovat a obě se vyjádřily tak, že chtějí být u matky, kdy častými přesuny mezi rodiči trpí, nejsou nikde ukotveny. Zvláště pak u nezl. Zuzany byly prokázány prospěchové i výchovné potíže ve škole, navíc obě děti to táhne k bydlišti matky, kde mají své kamarády – spolužáky, v zájmu dětí je nyní stabilizace výchovného prostředí. Ke stanovisku nezl. dětí soud dodal, že obě se v tomto směru vyjádřily jasně, soud neshledal jakýchkoliv známek manipulace ze strany rodičů, jejich výpovědi byli spontánní. Děti jsou ve věku, kdy je třeba jejich názor respektovat. Soud také závěrem zdůraznil, že důvodem pro změnu rozhodnutí nejsou nedostatky v péči otce, neboť nebyly žádné zjištěny, je zjevné, že obě děti mají otce rády, stejně tak on je.

Shrnutí: proti rozhodnutí soudu se žádný z rodičů neodvolal, rozsudek je pravomocný cca půl roku. Podle posledních zpráv školy došlo u obou dětí k výraznému zklidnění a zlepšení situace, u nezl. Zuzany se sice vyskytují občas problémy, kdy ještě zapomene úkol nebo pomůcky do školy, celkově však hodnotí zrušení střídavé výchovy v tomto případě jako přínos pro děti, pozorují zlepšení obou dětí jak v prospěchu, tak i po jejich psychické stránce.

4.2.6 Případová studie č. 6

Veronika, 2,5 roku

Rodiče nezl. Veroniky byli manželé, když byly nezl. dva roky, rodiče se rozešli a nemohli se dohodnout na způsobu péče o dceru. Matka byla vdaná poprvé, otec měl z předchozího vztahu dvě starší děti. Matka se proto obrátila na OSPOD, kde sdělovala, že se bojí, že otec bude chtít péči střídavou, se kterou ona nesouhlasí. V současné době bydlí dcera s matkou a s otcem se vídá nepravidelně, kdy otec zavolá většinou dva dny dopředu, že chce Veroniku vidět a matka otci setkání umožní. Dcera je často při předávání plačtivá, rodiče proto i s nezl. začali navštěvovat psychologa. Veronika v té době docházela několikrát do měsíce do jeslí, neboť matka si na rodičovské dovolené přivydělávala. Druhý den po návštěvě matky se dostavil na OSPOD i otec a upozorňoval na špatnou péči matky, kdy matka místo toho, aby se starala o dceru, dochází do práce a také mu nechce dceru dávat. Pokud je přeci jen nezl. u otce, nechce zpět k matce a při předávání pláče. Otec si často předávání dcery natáčel na videokameru, s cílem zdokumentovat, že dcera od něj nechce k matce jít. Rodiče se vzájemně osočovali z pomlouvání, špatné komunikace, neochoty vyjít druhému vstříc, apod. Oba rodiče měli obavu, že na sebe prozradí něco, co by je mohlo znevýhodnit, schraňují si smsky, e-maily, atd. Jak matka, tak otec byli po finanční stránce velmi dobře situovaní, ve svých zaměstnáních dosahovali nadprůměrných příjmů, zastávali vedoucí funkce.

Matka i otec téměř současně podali návrhy na úpravu výchovy a výživy k nezl. Veronice, kdy otec navrhoval střídavou péči ve 14-ti denním intervalu a matka svěřením nezl. do své výlučné péče. Do doby, než bylo nařízeno jednání ve věci, proběhlo mnoho konfliktů mezi rodiči, o kterých průběžně informovali OSPOD, docházeli však stále k psychologovi a snažili se do soudního jednání na péči o nezl. dohodnout. Z pozorování psychologa a jeho zpráv však spíše vyplývalo, že rodiče mají vůči sobě zášť a nedůvěru a snaží se vzájemně

pokořit. Na oba rodiče bylo apelováno, aby se vyvarovali konfliktního jednání a snažili se o vzájemnou domluvu.

U prvního soudního jednání matka setrvala na svém návrhu, otec oproti písemnému návrhu navrhoval svěření nezl. do své péče. Jednání z důvodu dlouhé výpovědi otce bylo odročeno a stanoveno další jednání za dva měsíce, soud apeloval na rodiče, aby se snažili dospět k domluvě, apeloval též na právní zástupce, aby celý proces lépe usměrňovali. Při dalším soudním jednání byla vyslechnuta matka, otec se nechal na vlastní žádost vyšetřit znalcem a u soudu předložil jako důkaz znalecký posudek z oboru psychologie na svou osobu. Jednání bylo odročeno na neurčito z důvodu dalších důkazních návrhů. Následně soud usnesením ustanovil znalce z oboru psychiatrie s úkolem zjistit, zda otec či matka trpí biologicky podmíněnou psychickou poruchou s psychopatologickým obrazem.

Do doby dalšího soudního jednání opět docházelo k problémům při předávání nezl., matka poukazovala na to, že otec dceru nepřipravuje na předávání, takže Veronika je překvapená, že má jít již k matce a pláče, rodiče se před nezl. dohadují, slovně se napadají. Další problém nastal v souvislosti s nástupem nezl. do mateřské školy, kdy oba rodiče požadovali pro dceru jinou mateřskou školu, každý ve svém bydlišti. Nakonec se domluvili na jedné mateřské škole, s tím, že od září, kdy do ní dcera nastoupí, zkusí i praktikovat střídavou péči v týdenním intervalu, matka v tomto vyhověla otci, i když se obávala, že pro dceru to bude náročné a nevhodné.

Konflikty mezi rodiči neustávaly, matka si našla nového přítele, otec matce zasílal výhružné sms, emaily, vyhrožoval trestním oznámením, apod. Rodiče se také nebyli schopni dohodnout na zájmových aktivitách dcery, každý měl jinou představu o tom, jaké kroužky by měla navštěvovat. Průběžně oba rodiče docházeli na OSPOD, žádali o sepisování protokolů, ve kterých se vzájemně obviňovali z neplnění dohodnutých věcí, špatné komunikace, vyvolávání sporů, zpochybňovali rodičovské schopnosti toho druhého, atd. Rodiče byli opakovaně poučováni o tom, jaký vliv má jejich chování a soustavné boje

na nezl. Veroniku, zdůrazňováno, aby usilovali o smíření v zájmu dcery a situaci nevyostřovali. Otec práci OSPOD zpochybňoval, uváděl, že pracovnice straní matce. Ze zprávy psychologa, ke kterému rodiče s nezl. docházeli, vyplynulo, že situace v rodině je stále stejná – rodiče pokračují ve svém konfliktu a dítě tím trpí, Veronika se měla údajně začít v MŠ pomočovat, byly zaznamenány i známky sebepoškozování. Objektivně mají oba rodiče o dítě zájem, i Veronika má k oběma vřelý vztah. Matka i otec s psychologem spolupracují, u otce je patrná snaha o uznání svého subjektivního názoru okolím.

Téměř po roce bylo nařízeno další jednání ve věci péče o nezl., znalecký posudek byl vypracován. Z posudku vyplývalo, že ani jeden z rodičů netrpí v současné době žádnou duševní poruchou chorobného charakteru, nebyly zjištěny žádné klinicky významné psychické potíže chorobného charakteru ani u jednoho z rodičů. Osobnostní svéráz matky spočívá ve větší emoční labilitě, osobnostní svéráz otce spočívá v rysech zvýrazněného smyslu pro osobní práva bez ohledu na bezprostřední situaci a dále v emoční labilitě. Rodičům a jejich právním zástupcům se podařilo do jednání soudu dospět k domluvě, uzavřeli písemnou dohodu o střídavé péči o nezl. v týdenních intervalech, navrhovali její schválení soudem. Soud po provedeném dokazování dospěl k závěru, že dohoda rodičů je v zájmu nezl. Veroniky, a proto ji schválil. Nezl. Veronika tak byla svěřena do střídavé výchovy rodičů, a to v sedmidenních intervalech, s tím, že rodiče si budou nezl. předávat ve školním zařízení vždy ve čtvrtek a v nepřítomnosti nezletilé ve školním zařízení dojde k převzetí v místě bydliště toho rodiče, u kterého sedmidenní cyklus končí. Dále se dohodli na výjimkách, týkajících se vánočních, jarních a letních prázdnin. Vyživovací povinnost rodičům nebyla stanovena. Manželství rodičů bylo následně rozvedeno.

Přibližně po roce od právní moci výše uvedeného rozsudku oba rodiče opět kontaktují OSPOD, mezi rodiči dochází opět k neshodám, zvláště, pokud se mají operativně domlouvat na jiném předání dcery nebo jiném termínu trávení prázdnin, než je uvedeno v rozsudku. Veronika stále docházela do mateřské školy, byla předškolák, na střídavou výchovu si přivykla, u obou měla spoustu zážitků, rodiče měla ráda. V posledním roce její

docházky do MŠ vyvstaly mezi rodiči konflikty ve volbě základní školy pro nezletilou, vzhledem k situaci, že každý bydleli v jiné městské části. Každý z rodičů navrhoval pro Veroniku jinou základní školu.

OSPOD rodičům doporučil využít služeb mediátora a pedagogicko-psychologického poradenství před nástupem dítěte do ZŠ. Doporučovaná mediace nepřinesla žádné výsledky. Otec trval na základní škole v místě svého bydliště, matka navrhovala školu, která byla co do vzdálenosti uprostřed cesty mezi bydlišti rodičů. Nakonec matka podala na soud návrh, aby určil základní školu pro nezl. Veroniku, otec podal protinávrh a navrhoval, aby bylo určeno, že nezl. bude navštěvovat školu v místě jeho bydliště. Oba rodiče se s dcerou dostavili k zápisu do „své školy“, nezl. byla do obou úspěšně přijata. Soud ustanovil OSPOD opatrovníkem v řízení, žádal o provedení pohovoru s nezl., Veronice bylo necelých šest let, uváděla, že se byla podívat ve dvou školách, neboť má za půl roku nastoupit do první třídy, do které ale neví, ponechá rozhodnutí na rodičích, nevěděla, co by k tomu více sdělila.

U první soudního jednání v této věci vypovídala pouze matka, trvala na svém návrhu, uváděla výhody školy, kterou navrhuje. Soudní jednání bylo odročeno a další jednání ve věci určení ZŠ proběhlo tři dny před začátkem nového školního roku. U druhého jednání vypovídal otec, také on kladně prezentoval svoji školu, rodiče nebyli schopni dojít k dohodě. Soud po provedeném dokazování nakonec udělil souhlas matce se zápisem a nastoupením do školy, kterou matka navrhovala, současně vyslovil i předběžnou vykonatelnost tohoto výroku. Veronika tedy nastoupila do první třídy školy, kterou navrhovala matka, otec se však s tímto rozsudkem nesmířil a podal proti němu odvolání.

Otec s matkou ohledně školy odmítal komunikovat, školní výdaje dcery hradila matka, také na zájmových kroužcích v rámci školy se rodiče nedomluvili. Jednání u odvolacího soudu proběhlo po půl roce od podání odvolání otce. OSPOD na žádost soudu opět provedl pohovor s nezl. Veronikou, a to na půdě školy, ta zde již byla zvyklá, spokojená, ochotně

vyprávěla o svých spolužácích, paní učitelce, atd. Sdělovala, že je zde ráda a jinam chodit nechce. Třídní učitelka hodnotila Veroniku jako velmi šikovnou, inteligentní a vnímavou dívku, která má díky své povaze ve třídě vybudovanou dobrou pozici, je kamarádká, hodná, dobře se adaptovala. Odvolací soud po doplněném dokazování dospěl k závěru, že odvolání otce důvodné není. Z tvrzení obou rodičů a podaných zpráv obou základních škol i zprávou opatrovníka, nelze dospět k závěru, která škola je pro nezl. výrazněji lepší, obě školy jsou kvalitní. Za rozhodující proto považuje skutečnost, že Veronika fakticky do jedné školy dochází, kde je spokojená, vyslovila přání školu neměnit. Má zde svou pozici v kolektivu třídy, dobrý vztah k třídní učitelce, soud proto neshledal důvody pro to, vytrhnout nezletilou z kolektivu, kterému již přivykla a přeje si v něm zůstat i nadále. Proto rozsudek I. stupně potvrdil.

Shrnutí: tato případová studie popisuje střídavou výchovu s výraznými problémy již od počátku rozchodu rodičů. Od pravomocného rozhodnutí uplynuly téměř dva roky, za tuto dobu ani otec ani matka OSPOD již nekontaktovali. Opatrovnický spis čítá více než 300 stran (za dobu 3 let od jeho založení). Matka často sdělovala, že přemýšlí o vhodnosti střídavé výchovy pro dceru, na straně jedné vidí velké výhody v tom, že má jak mužský tak ženský vzor, na druhé straně má pocit, že střídavá výchova může dceři i ublížit, možná, že z vnějšku to vypadá, že ji zvládá dobře, ale matka má obavy, aby nebyly nějaké skryté, vnitřní problémy.

4.2.7 Případová studie č. 7

Milan, 7 let

Milan se narodil z manželství rodičů, u obou se jednalo o první manželství, matka po osmi letech soužití podala návrh k soudu na úpravu práv a povinností k nezl. synovi. Uváděla zde, že již půl roku společně s otcem nezl. nebydlí, spolu se synem se odstěhovala do jiné městské části a od této doby probíhá na základě vzájemné dohody s otcem střídavá péče o nezl. Milana, kdy předávacím dnem je vždy pátek večer. Nyní se však obrací na soud a žádá o svěřeni syna do své výlučné péče, neboť po půlroční zkušenosti se střídavou výchovou se domnívá, že tato má na syna negativní vliv. Syn se zhoršil ve škole, je roztěkaný, začíná projevovat nesouhlas s opakovaným stěhováním z jednoho bydliště do druhého. Na toto upozorňuje také třídní učitelka Milana. Matka se proto domnívá, že je v zájmu syna, aby měl jeden stabilní domov a vzhledem k tomu, že otec je pracovně velmi vytížen, navrhuje, aby byl svěřen do její výchovy a otcí stanoveno výživné. Kontakt syna s otcem nijak nebrání a navrhuje pravidelný styk s otcem.

Při pohovoru na OSPOD matka blíže uvádí, že Milan je nyní v první třídě základní školy, ve škole se mu velmi líbí, i přes výše uvedené problémy měl na vysvědčení samé jedničky. Je citlivější, střídavou výchovu špatně snášel. Matka nyní bydlí u svého přítele, je pracující, kdy pracuje na zkrácený pracovní úvazek, aby na syna měla dostatek času. K současnému vztahu mezi rodiči uvedla, že mezi nimi neprobíhá žádný boj, jsou oba rozumní a domluvili se, otec ze střídavé péče ustoupil, snaží si vzájemně vyjít vstříc. Otec při pohovoru uznával, že střídavou výchovu snášel syn špatně, změny pro něj byly příliš velké, často plakal, měl špatnou náladu. Proto s návrhem matky souhlasí, záleží mu především na tom, aby syn nebyl rozvodem poškozen.

V průběhu soudního jednání rodiče uzavřeli dohodu, kterou se nezl. Milan svěřuje do péče matky a otec zavazuje přispívat na jeho výživu částkou 1500,-- Kč. Současně se dohodli

na úpravě styku otce se synem, a to jednou za 14 dní od pátku do neděle, dále i v době velikonočních, jarních, letních i vánočních prázdnin. Soud dohodu rodičů schválil. Následně bylo manželství rodičů rozvedeno.

Od právní moci výše uvedeného rozsudku uběhlo pět let a matka se na soud obracela s návrhem na zvýšení výživného, s odůvodněním, že potřeby syna výrazně stouply, matka je samoživitelka. Výživné bylo stanoveno v době, kdy Milan navštěvoval první třídu ZŠ, nyní je v šesté třídě, do školy denně dojíždí, neboť ta nezl. zůstala v bydlišti otce. Matka se přestěhovala a nyní bydlí sama se synem ve dvoupokojovém bytě. S otcem se Milan pravidelně vídá, nad rámec výživného přispívá otec i např. na doučování syna, atd. Navrhovala zvýšit výživné na částku 4000,-- Kč. Otec se k návrhu matky písemně vyjádřil, se zvýšením výživného nesouhlasil, uváděl, že výživné navrhované matkou by pro něj představovalo třetinu jeho současného čistého příjmu. Zavazoval se i nadále na syna pravidelně hradit výživné, přispívat dle potřeby i na výdaje mimořádné a s péčí o syna matce vypomáhat. U soudního jednání pak otec navrhoval, aby byl návrh matky na zvýšení výživného zamítnut a dále navrhoval, aby byl nezl. Milan svěřen do střídavé péče obou rodičů, a to v týdenním intervalu. Soud proto jednání odročil, za účelem provedení pohovoru s nezl. Milanem a zjištění jeho názoru na možnost střídavé péče a dále za účelem prošetření poměrů otce.

OSPOD provedl s Milanem pohovor, ten byl seznámen s tím, co střídavá výchova znamená a představuje. Z jeho postoje bylo zřejmé, že ho to k otci táhne, určitě by ho v současné době chtěl vídat častěji než doposud, uváděl, že by mu otec pomohl s angličtinou, nebo vysvětlil něco na počítači. Do školy by to měl kousek, neboť ta je v blízkosti otcova bydliště. Bylo však pro něj složité se rozhodnout, neboť doposud bydlel s matkou, kterou měl rád a nechtěl ji zklamat tím, že by u ní týden nebyl, myslí si, že by to pro ni bylo těžké, kdyby ho týden neviděla. Milanovi bylo v té době 13 let, jeho nynější zájem vídat otce častěji, mohl pramenit i z toho, že v otci vidí určitý vzor, ideál, otec je pro něj autoritou a i partnerem pro různé činnosti. Byly prošetřeny i poměry otce, ten žil s přítelkyní, kterou

Milan dobře znal, rozuměli si velmi dobře. Otec také uváděl, že již dříve vyzoroval, že se synovi, pokud je na víkend u něj, často k matce nechce, je také pravdou, že v místě kde nyní matka bydlí, nemá Milan mnoho kamarádů, více jich má zde, jedná se totiž o jeho spolužáky. Přítelkyně otce s návrhem na střídavou výchovu souhlasí.

U dalšího soudního jednání matka trvala na svém návrhu na zvýšení výživného, uváděla, že návrh otce na střídavou výchovu považuje za účelový, kdy se jen brání hrazení výživného. Nikdy se také otec matce nezmínil, že by požadoval změnu či navýšení styku se synem. Považuje střídavou péči za těžko realizovatelnou, neboť nynější komunikace mezi rodiči vážne, není jasné, jak by docházelo k předávání syna, atd. Otec na střídavé péči trval, uváděl, že změnil zaměstnání, má pracovní dobu, se kterou je schopen péči o syna zabezpečit. Poté soud vyslechl bez přítomnosti rodičů i názor nezl. Milana, který byl k jednání předvolán. Ten se vyjádřil ve stejném smyslu jako pracovníci OSPOD, uváděl, že by u otce rád trávil celý týden, sděloval také, že matka často střídá partnery a u otce je větší klid. Soud po provedeném dokazování s přihlédnutím ke stanovisku nezl. Milana změnil první rozhodnutí soudu a to tak, že nezl. Milana svěřil v každém lichém týdnu v kalendářním roce do péče otce a v každém sudém týdnu v kalendářním roce do péče matky, s tím, že k předání bude docházet vždy v neděli v 18,00 hod. v bydlišti rodiče, jehož péče končí. Matce i otci stanovil přiměřené výživné. V odůvodnění soudce mimo jiné uvedl, že nezletilý Milan je s ohledem na svůj věk schopen pochopit situaci, vytvořit si na věc vlastní názor a sám uvedl, že by chtěl být ve střídavé péči rodičů. Oba rodiče jsou výchovně způsobilí, k jejich péči nebyly zjištěny žádné připomínky.

Shrnutí: poslední případová studie ukazuje, že úspěch střídavé výchovy může úzce souviset i s věkem dítěte, v tomto případě činila problémy chlapci v první třídě základní školy, o pět let později je však situace jiná a sám Milan, nyní v šesté třídě, projevuje zájem být s otcem častěji než doposud, se střídavou výchovou souhlasí. Proti rozsudku se žádný z rodičů neodvolal, je pravomocný necelý rok, střídavá výchova prozatím probíhá.

4.3 Prezentace výsledků výzkumu

Na základě výše popsaných případových studií můžeme tyto vzájemně porovnat a posoudit a dojít k následujícím závěrům:

Ze sedmi popisovaných případových studií vidíme pouze u dvou naprosto bezproblémový průběh a fungování střídavé výchovy již od jejího počátku, a to v případové studii č. 3 a č. 4. Obě jsou si velmi podobné v tom, že oba rodiče se na takové péči dohodli, střídavou výchovu delší čas před schválením soudu praktikovali, jejich vzájemná komunikace je naprosto bezproblémová. Funguje ke spokojenosti dětí i jejich rodičů.

S původní vzájemnou dohodou vstupovali do střídavé péče i rodiče v případových studiích č. 1 a č. 5, na střídavé výchově měli oba zájem, nakonec však po určitém čase na návrh jednoho z rodičů došlo ke změně výchovného působení. Co bylo příčinou, že střídavá výchova zde skončila? V obou případových studiích to byly především problémy dětí ve škole – nejčastěji zapomínání úkolů, pomůcek, zhoršení prospěchu. V jednom případě tak došlo ke svěřením dítěte do péče otce, ve druhém případě do péče matky.

V případové studii č. 2 a č. 6 měl o střídavou výchovu od počátku zájem otec dětí, matka s ním nesouhlasila. V obou případech došlo soudem k zadání znaleckých posudků, v prvním případě potom soud o střídavé výchově rozhodl i přes nesouhlas matky, ve druhém případě rodiče po dlouhé době dospěli k dohodě. Jak je však z popisu případové studie č. 6 zřejmé, ani po schválení dohody nepřestaly mezi rodiči panovat neshody, nebyli schopni se ujednotit ani na tak podstatných věcech, jako je otázka výběru základní školy pro své dítě. Střídavá výchova v obou případech prozatím funguje, je otázkou, jak dlouho vydrží, neboť mezi rodiči panovaly již před rozhodnutím napjaté vztahy. Další otázkou zůstává, zda je v těchto případech střídavá výchova opravdu v zájmu dětí a ne jen „spravedlivým řešením“ pro oba rodiče.

Případová studie č. 7 je zajímavá tím, že ji rodiče krátký čas na základě vzájemné dohody praktikovali, po prvních negativních zkušenostech, souvisejících opět se školní docházkou, došlo ke změně a dítě bylo svěřeno do péče matky. Po pěti letech výhradní péče matky a následně po podaném návrhu matky na zvýšení výživného, projevil otec o střídavou výchovu opět zájem. Na tomto místě je třeba podotknout, že tato situace bývá v poslední době velmi častá, kdy se otcové brání zvyšování výživného a žádají o střídavou výchovu. Zde však byl i evidentní zájem dítěte, které projevilo přání bývat častěji u otce a střídavá výchova se zde po delším čase obnovila.

Pokud se podíváme na to, jaké podmínky či okolnosti rodiče pro své děti v rámci dobrého fungování střídavé výchovy vytvořili, je to kromě již výše uvedené dobré komunikace a domluvy obou rodičů a dětí i skutečnost, že si vždy jeden z rodičů našel své nové bydliště v blízkosti toho druhého. Toto považuji osobně za velmi důležité, neboť nejen, že dítě může i nadále navštěvovat jedno školské zařízení, ale zůstává mu stejný okruh kamarádů, pro děti školního věku tak důležitá věc. Jak ukázala případová studie č. 5, byla právě absence kamarádů jedním z důvodů, pro který se děti rozhodly pro změnu střídavé výchovy.

Z případových studií také vyplývá, že mezi časté problémy, které rodiče v rámci střídavé výchovy řeší, patří i otázka finanční, jak se budou dělit o mimořádné výdaje dětí, když příjmy rodičů nejsou vyrovnané. Další problémy dětem přináší škola, kde učitelé brzy zaznamenají změny v rodině, odrážející se na prospěchu i chování dětí. Reakce dětí na probíhající střídavou výchovu jsou různé – případové studie ukazují případy spokojených dětí, i těch, které střídavou výchovu začaly zneužívat či se na nich střídavá výchova podepsala negativně – dítě vinou rodičovského konfliktu trpělo.

Z výše uvedeného můžeme tedy odpovědět i na výzkumné otázky položené v úvodu praktické části:

1. Kdo z rodičů projevuje o střídavou výchovu větší zájem?

Z případových studií vyplývá, že větší zájem o střídavou výchovu projevují otcové, matky na tuto formu často přistupují až v případě, kdy je ohroženo svěřené dětí do jejich péče. Tato skutečnost dle mého názoru reflektuje současný stav společnosti, především měnící se roli otců, kteří se více než dříve podílejí na výchově i těch nejmenších dětí a i po rozchodu projevují o výchovu svých dětí zájem. Výchova dětí přestává být výhradně v rukou matek.

2. Je týdenní interval nejpreferovanější formou střídavé výchovy?

Ze sedmi popisovaných případových studií byla ve všech případech praktikována střídavá výchova v týdenním intervalu. Týdenní interval je tedy nejpreferovanější formou střídavé výchovy, pro takové řešení se rodiče nejčastěji sami rozhodují, považují jej za optimální a také soudy, pokud o střídavé výchově rozhodují, volí nejčastěji tento způsob. Rozdíly, které však můžeme v jednotlivých případových studiích vyzorovat, se týkají dne a místa předávání dětí. K předání nejčastěji dochází ke konci týdne – v neděli večer u rodiče, jehož péče končí, ale například v případové studii č. 6 dochází k předání ve čtvrtek ve školském zařízení, kdy rodič, jehož péče končí, zavede nez. ve čtvrtek ráno do školy a druhý rodič si dítě odpoledne ze školy vyzvedne.

3. Je dohoda rodičů o střídavé výchově vždy zárukou jejího bezproblémového fungování?

Dohodu rodičů staví většina odborníků k základním předpokladům pro dobré fungování střídavé výchovy. Z uvedených případových studií ale vyplývá, že dohoda rodičů o střídavé výchově není vždy zárukou jejího bezproblémového fungování, jak ostatně ukazují případové studie č. 1, č. 5, č. 6 i č. 7. Praxe ukazuje, že na střídavou výchovu má vliv mnoho faktorů, v případové studii č. 1 a č. 5 došlo k nové úpravě výkonu rodičovské odpovědnosti poté, co se tato péče negativně projevila např. na školním prospěchu dětí,

v případové studii č. 6 přetrvávaly problémy a konflikty rodičů dlouho po jejich dohodě o střídavé péči.

4. Je zjišťován názor nezletilých dětí na střídavou výchovu?

Z analýzy případových studií je zřejmé, že názor dětí na střídavou výchovu zjišťován je, a to minimálně v rámci samostatného pohovoru sociálních pracovníků OSPOD s dítětem bez přítomnosti rodičů. Rozhovor s dítětem probíhá adekvátně k jeho věku, u dětí školního věku se zaměřuje na to, aby dítě pochopilo systém a podstatu fungování střídavé výchovy, získalo co nejvíce informací a vytvořilo si na věc svůj názor. Nad rámce uvedeného je zde možnost nařízení znaleckého posudku – viz případová studie č. 2. Názory dětí, které se věkem blíží hranici 12 let a starších, zjišťuje i soud – viz případová studie č. 5 a č. 7.

Bylo by jistě velmi zajímavé sledovat rodiny z uvedených případových studií i nadále, pozorovat a zkoumat, jak se střídavá výchova vyvíjí a např. za několik let provést s rodiči i dětmi rozhovor, jak oni sami období střídavé výchovy vnímali.

Vzhledem k tomu, že jsem pracovala se sedmi případovými studii, vztahují se výše uvedené výsledky výzkumu na mnou popisované případové studie. Lze předpokládat, že v případě vyššího počtu případových studií by výsledky mohly být odlišné.

ZÁVĚR

Téma mé diplomové práce znělo: „Střídavá výchova jako jedna z variant porozvodové péče o děti“.

V úvodu práce jsem si stanovila cíle, kterých jsem chtěla zpracováním diplomové práce dosáhnout. Jednalo se zejména o popsání toho, co je střídavá výchova, jaké jsou její klady a zápory a informovat o častých mýtech o střídavé výchově. Cílem bylo ukázat, za jakých okolností může dobře fungovat, aby byla prospěšná pro děti i rodiče, upozornit na její úskalí a také popsat, jaké jsou postoje českých i zahraničních odborníků k této otázce. Uvedením posledních nálezů Ústavního soudu ve věci střídavé výchovy jsem chtěla upozornit na skutečnost, že do budoucna se soudy zřejmě budou muset při svém rozhodování o výkonu rodičovské odpovědnosti více zabývat otázkou, proč nejde střídavou výchovu nařídit, neboť střídavá výchova by dle Ústavního soudu měla být pravidlem, zatímco jiné řešení spíše výjimkou.

V praktické části diplomové práce jsem se snažila na sedmi případových studiích ukázat, jak je realizována střídavá výchova v praxi, jaké byly její počátky a jak se postupně vyvíjela. Cílem bylo popsat, s jakými problémy se rodiče i děti u střídavé výchovy nejvíce potýkají a jak tyto problémy řeší. Neexistuje jednotný názor na to, zda je pro dítě vhodné nařizovat střídavou péči tam, kde spolu rodiče nekomunikují a nejsou schopni se dohodnout na základních otázkách ohledně dítěte. Praxe však ukazuje, že pokud se v těchto případech střídavá péče nařídí, výchova nefunguje a po nějaké době se případ znovu otevírá na návrh jednoho z rodičů o změnu výkonu rodičovské odpovědnosti. Bohužel, v mezičase už může dojít k nevratným změnám na osobnosti dítěte, které je prostředkem k vyřizování úctů mezi rodiči. Mám tedy za to, že střídavá výchova má své místo tam, kde jsou rodiče schopni se věcně domluvit na její úpravě a režimu, což ostatně praktická část ukázala.

Domnívám se, že se mi stanovené cíle podařilo naplnit. Dobrá informovanost a široká diskuze na téma střídavé výchovy může pomoci rodičům, kteří o této formě péče uvažují, orientovat se v problematice, zvážit reálně své možnosti a usnadnit jejich rozhodování v tak složité a těžké životní situaci, jako je rozvod a okolnosti s ním spojené.

Využitelnost diplomové práce a výzkumného šetření spatřuji především v tom, že by mohla být doplňujícím materiálem pro nové pracovníky orgánů sociálně-právní ochrany dětí, podkladem pro školení a semináře o střídavé výchově i pro rodiče, kteří se o střídavou výchovu zajímají.

SEZNAM ZDROJŮ

- [1] BAKALÁŘ, Eduard a kol. *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. Praha: Karolinum, 2006, 124 s. ISBN 80-246-1089-2.
- [2] BAKALÁŘ, Eduard; NOVÁK, Daniel; ŽÁČKOVÁ, Dana; WARSHAK, Richard. *Slyšení nezletilého dítěte před opatrovnickým soudem*. Praha: Triton, 2008, 39 s. ISBN 978-80-7387-119-2.
- [3] BERGER, Maurice. *Když se rodiče rozvádějí*. Praha: Portál, 2011, 136 s. ISBN 978-80-7367-843-2.
- [4] Český statistický úřad. *Rozvodovost*. [online] . [cit. 2014-11-20] . Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>
- [5] FRANCOVÁ, Marie; DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, Jana. *Rozvody, rozchody a zánik partnerství*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 260 s. ISBN 978-7478-500-9.
- [6] GJURIČOVÁ, Šárka; KUBIČKA, Jiří. *Rodinná terapie. Systematické a narativní přístupy*. Praha: Grada, 2009, 288 s. ISBN 978-80-247-2390-7.
- [7] HARTL, Pavel. *Stručný psychologický slovník*. Praha: Portál, 2004, 311s. ISBN 80-7178-803-1.
- [8] HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2008, 408 s. ISBN 978-7367-485-4.
- [9] KRATOCHVÍL, Stanislav. *Manželská terapie*. Praha: Portál, 2006, 255 s. ISBN 80-7367-048-8.
- [10] KLIMEŠ, Jeroným. *Střídavá výchova a styk s dítětem po rozvodu*. [online]. [cit.2014-12-10]. Dostupné z: http://klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/stridava_vychova.pdf
- [11] LUŇÁČKOVÁ, Oldřiška. *Pohled společnosti na střídavou výchovu se mění*. Právo a rodina. 2012, č. 4, s. 14-17. ISSN 1212-866X.
- [12] LUŇÁČKOVÁ, Oldřiška. *Muži versus ženy - právní úprava střídavé výchovy*. Právo a rodina. 2011, č. 10, s. 16-19. ISSN 1212-866x.

- [13] MATĚJČEK, Zdeněk; DYTRYCH Zdeněk. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada, 2002, 128 s. ISBN 80-247-0332-7.
- [14] MATOUŠEK, Oldřich. *Cochemská praxe – jiný způsob rozvodu*. Právo a rodina. 2014, č. 8, s. 17-20. ISSN 1212-866X.
- [15] MATOUŠEK, Oldřich; KOLÁČKOVÁ, Jana; KODYMOVÁ, Pavla. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2010, 352 s. ISBN 978-80-7367-818-0.
- [16] Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky. *Sociálně-právní ochrana dětí v případech rozvodových a rozchodových konfliktů*. Metodický materiál. MPSV, 2012, ISBN 978-80-7421-048-8.
- [17] Nález Ústavního soudu ČR č. I. ÚS 2482/13. [online] . [cit. 2014-11-20]. Dostupné z:[http://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/ I_US_2482_13_an.pdf](http://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/I_US_2482_13_an.pdf)
- [18] Nález Ústavního soudu ČR č. I. ÚS 1506/13. [online] . [cit. 2014-11-20]. Dostupné z:[http://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/ I_US_1506_13_an.pdf](http://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/I_US_1506_13_an.pdf)
- [19] Nález Ústavního soudu ČR č. I. ÚS 1554/14. [online] . [cit. 2014-11-20]. Dostupné z:http://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/I_US_1554_14_an.pdf
- [20] Nález Ústavního soudu ČR č. I. ÚS 48/04. [online] . [cit. 2014-12-20]. Dostupné z: <http://kraken.slv.cz/I.US48/04>
- [21] Nález Ústavního soudu ČR č. I. ÚS 1206/09. [online] . [cit. 2014-12-20]. Dostupné z: <http://www.stridavka.cz/ustavni-soud-nesouhlas-matky-se-stridavou-peci.html>
- [22] NOVÁK, Tomáš. *Znalecké posudky dětí pod drobnohledem*. Praha: Linde, 2013, 112 s. ISBN 978-80-7201-900-7.
- [23] NOVÁK, Tomáš. *Střídavá péče o dítě. Zájem dítěte především*. Praha: Portál, 2013, 168 s. ISBN 978-80-262-0342-1.

- [24] NOVÁK, Tomáš. *Péče o dítě po rozvodu a její úskalí*. Praha: Grada, 2012, 144 s. ISBN 978-80-247-4110-9.
- [25] NOVÁK, Tomáš; PRŮCHOVÁ, Bohumila. *Jak přežít rozvodové peklo*. Brno: Jota, 2004, 198 s. ISBN 80-7217-294-8.
- [26] NOVÁK, Tomáš; PRŮCHOVÁ, Bohumila. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha: Grada, 2007, 144 s. ISBN 978-80-247-1449-3.
- [27] NOVOTNÁ, Věra; BURDOVÁ, Eva; RIEDLOVÁ JURKOVÁ, Jana. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Olomouc: Anag, 2014. ISBN 978-80-7263-914-4.
- [28] NOVOTNÁ, Věra. *Ještě jednou ke slyšení dítěte*. Právo a rodina. 2012, č. 10, s. 9-11. ISSN 1212-866X.
- [29] NOVOTNÝ, Petr; IVIČIČOVÁ, Jitka; SYRŮČKOVÁ, Ivana; VONDRÁČKOVÁ, Pavlína. *Nový občanský zákoník. Rodinné právo*. Praha: Grada, 2014, 200 s. ISBN 978-80-247-5167-2.
- [30] PAVLOVSKÝ, Pavel a kol. *Soudní psychiatrie a psychologie*. Praha: Grada, 2004, 204 s. ISBN 80-247-0542-7.
- [31] PEMOVÁ, Terezie; PTÁČEK, Radek. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Praha: Grada, 2012, 192 s. ISBN 978-80-247-4317-2.
- [32] PTÁČEK, Radek. *Vedení rozhovoru s dětmi v kontextu sociálně-právní ochrany dětí*. Právo a rodina. 2014, č. 6, s. 17-23. ISSN 1212-866X.
- [33] RADVAN, Eduard; VAVŘÍK, Michal. *Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách*. Brno: IMS, 2009, 56 s.
- [34] RUDOLPH, Jürgen. *Jsi moje dítě. Cochemská praxe – cesty k lidštějšímu rodinnému právu*. Praha: Magistrát hlavního města Prahy, 2010. ISBN 978-80-254-8250-6.
- [35] ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie*. Praha: Portál, 2009, 304 s. ISBN 978-80-7367-560-8.

- [36] SDĚLENÍ Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte.
- [37] SDĚLENÍ Ministerstva zahraničních věcí č. 54/2001 Sb. m. s., o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí.
- [38] SVOBODA, Mojmir; KREJČÍŘOVÁ, Dana; VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Portál, 2001, 792s. ISBN 80-7178-545-8.
- [39] ŠMOLKA, Petr; MACH, Jan. *Manželská a rodinná trápení*. Praha: Portál, 2008, 192 s. ISBN 978-80-7367-448-9.
- [40] ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: Grada, 2010, 184 s. ISBN 978-80-247-3181-0.
- [41] TEYBER, Edward. *Děti a rozvod. Jak pomoci dětem vyrovnat se s rozvodem rodičů*. Praha: Návrat domů, 2007, 227 s. ISBN 978-80-7225-163-7.
- [42] VYPUŠTĚK, Radim. *K prostředkům pro zjištění názoru nezletilého v civilním řízení*. Právo a rodina. 2015, č. 3, s. 1-4. ISSN 1212-866X.
- [43] WARSHAK, Richard. *Rozvodové jedy*. Praha: Triton, 2003, 376 s. ISBN 80-7254-439.
- [44] ZÁKON č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.
- [45] ZÁKON č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.
- [46] ZÁKON č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
- [47] ZÁKON č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- [48] ZÁKON č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- [49] ZÁKON č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ADHD	Porucha pozornosti s hyperaktivitou
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠ	Mateřská škola
Nezl.	Nezletilý/nezletilá
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
O. s. ř.	Občanský soudní řád
PPP	Pedagogicko-psychologická poradna
SPOD	Sociálně-právní ochrana dětí
Z. ř. s.	Zákon o zvláštních řízeních soudních
ZŠ	Základní škola